

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

FYNSKE BØNDERS LIV

I FORRIGE AARHUNDREDES MIDTE

SKILDRET AF

ANDERS CHRISTENSEN

FHV. GAARDMAND I TOMMERUP

MED FORORD AF SOPHIE BREUM

ODENSE

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG

1908

FORTALE.

I et Brev, som jeg delvis aftrykte i min Skildring af »Byen og Æresborgeren«, fortæller H. C. Andersen, at det, som ved en Oplæsning i Odense glædede ham mest, var, at to Bønder havde gaaet et Par Mil for at høre ham.

Nogen Tid efter sad den ene af de to Mænd, Anders Christensen fra Tommerup, i min Stue og fortalte om den Begivenhed. Den var erindret saa trofast og blev fortalt med saa megen Varme, at jeg i Sandhed kan sige, han gav mig Del i sit smukke Minde om vor store Digter.

Da Anders Christensen senere bragte mig, hvad han havde nedskrevet om Livet paa Landet i hans Barndom og Ungdom, gik det mig paa samme Maade som overfor hans mundtlige Meddelelser. Indtrykket var klart, fordi Træk var søjjet til Træk med trofast Omhu, med det Selvoplevedes Myndighed og med et godt Blik for Fordelingen af Lys og Skygge.

Det er min Overbevisning, at Anders Christensens Bog har Ærinde ogsaa udenfor Landboernes Kreds, ikke blot fordi den er et paalideligt Bidrag til de kulturhistoriske Farver, som vor Tid sætter saa højt, men ogsaa fordi meget hos det Slægtled, han skildrer, er værd at mindes, værd at holde i Ære!

Landbruget er i vor Tid gaaet saa rivende hurtigt fremad, at det nok kan virke blændende paa Iagttageren. Det er da smukt og naturligt, at den, som kan, gør sit til at fæstne Erindringen om det trofaste Slid og det ærlige Sammenhold i Tiden, som vel er skreden forbi, men som dog er Mulden, hvoraf den nuværende Slægt har suget sin Kraft.

Jeg siger Anders Christensen Tak for »Fynske Bønders Liv«. Naar Bogen bliver tilgængelig i videre Kredse, kommer jeg sikkert ikke til at staa ene med denne min Tak.

SOPHIE BREUM.

LANDBRUGSFORHOLD.

Mergling.

NAAR jeg ser tilbage paa min Barndoms- og Ungdomstid og dvæler ved Tanken om, hvorledes Bøndernes Liv den Gang rørte sig, er der saa stor en Forskel fra nu, at det nok kan fortjene, at man skænker det nogen Opmærksomhed.

I Nutiden drejer det sig hovedsagelig om Mejerivæsnets og Husdyrbrugets, medens det i det første Tiaar efter Treaarskrigen var Merglingen af Jorden, der tog alle Kræfter fangne.

At den sindige Bonde tog sig sammen til den Kraftanstrængelse at hule de dybe Mergelgrave og at flytte de Tusinder af Kubikfavne Jord, forklares ikke helt af Hensynet til økonomisk Vinding. Nej, Krigen med dens stolte Sejre og den ved Grundloven vundne politiske Frihed hævede den danske Bonde og blev en mægtig Løftestang, der gav Virkelyst og Kraftfølelse.

Der var begyndt saa smaat paa Merglingen før Krigen, men efter Krigen kom der Fart i Arbejdet.

Det var en Opgave, der passede til Tiden; der fordredes hverken Kendskab til Kemi eller Ager-

brugslære, men et Par stærke Arme og en kraftig Vilje, og det havde Folk.

Hvad Mergel egentlig var, vidste man ikke; man havde ikke hørt noget om, at »kulsur Kalk bruser med Syre«; man vidste blot, at Merglen »kogte«, naar man hældte Skedevand paa den — og det var tilstrækkeligt.

Der var nok mange, som paa Forhaand stillede sig afvisende, og for hvem Mergelarbejdet var Galmandsværk, men Kendsgerningerne, Lejesæden og Hæssene, der rejste sig i Stakhaven, var for stærke, og de lyse Mergelhobe gik deres Sejrsgang over Markerne. »Du er jo fjantet,« sagde en ældre Mand til sin Nabo, da denne begyndte at mergle; »du slider Heste og Vogne op og ødelægger Marken med det raa Ler.« Men et Par Aar efter kørte Karlene Mergel paa hans egen Jord. Naboens Rugmark havde omvendt ham. Der stod de lange, kraftige Straa med de tunge Aks og lo ad hans egen spidse Sæd, der kæmpede for Livet, medens de smaa, lette Aks sad og sultede paa nogle tynde, blege Straa. »Jeg vil ikke have mer med det at bestille,« sagde han forklarende; »nu maa mine Sønner tumle med det, som de vil. Jeg er bleven for gammel.«

Det første, der blev gjort, naar en Mark skulde mergles, var, at en Karl eller to gik ud i Marken med Spade og Skovl paa Nakken og en Flaske Skedevand i Lommen. Det sidste skulde bruges til at prøve Mergelen med, da man ikke uden videre kunde skelne Ler fra Mergel. Saa blev der

gravet Huller i Jorden paa Steder, hvor man kunde ønske sig Mergelgraven — ind i en Bakke, hvis Hensynet til Mergelens Opkørsel var det afgørende, i en Lavning, hvis man ønskede at faa et Vandingssted til Kreaturerne. Det gjaldt saa om at finde Mergelen i en ringe Dybde; i Reglen fandtes den 2—3 Alen nede; gik Dybden over 4 Alen, blev man betænkelig, saa kunde man foretrække at hente den andre Steder fra. Tættest ved Overfladen fandt man den i de lave Kær- og Mosejorder. Der var Spænding, naar Skedevandet skulde i Anvendelse, og der var Glæde, naar det virkede, og de smaa Skumstænk sprættede op fra den raa Lerklump. Det var, som havde man fundet Guld, og Guldgruber blev Mergelgravene ogsaa for den Tids Landmænd.

Naar Mergelgravens Plads var bestemt, blev den overliggende Jord, »Overskarnet«, kørt bort; den fandt i Reglen god Anvendelse som Fyld i Kær og Lavninger. Derefter gik man saa i Gang med at køre det hemmelighedsfulde raa Stof med de frugtbarørende Virkninger ud over Markerne. I Begyndelsen — saa længe man maatte hakke eller grave Mergelen op fra oven — gik det sejt, men var man først naaet ned i den Dybde, Mergelgraven skulde have, gik det fortere. Saa blev Mergelen kløvet ned, en »Bænk« ad Gangen. Den lodrette Væg blev underhugget, underhulet for ned i hele Bænkens Tykkelse, d. v. s. $\frac{3}{4}$ à 1 Alen. Saa blev der drevet Pæle ned for oven, til Mergelen revnede, og Bænken brasede ned i Graven. I Faldet knustes og smuldredes den øverste Del af den,

det nederste Parti blev liggende i store Stykker, der blev læsset paa Vognen med Hænderne; det var den hurtigste Maade at læsse paa.

Det var helt imponerende at staa i »Opkøringen« og se en Bænk falde. Man mærkede Lufttrykket som et Vindstød, der kom et dumpt Bulder, og Jorden rystede under Fødderne, naar en saadan Jordvæg, 7—8 Alen høj og indeholdende et halvt Hundrede Læs Mergel, styrtede ned. — Det gik ikke al Tid af uden Ulykkestilfælde. Det kunde hænde, at Mergelen revnede, og Bænken faldt, før man havde ventet, saa Manden, der stod under-neden og hakkede, blev knust af den faldende Jordmasse. Det kunde ogsaa være, at han fik Tid til at fjerne sig, naar Varskoraabet fra Manden, der stod Vagt ovenfor, kom tidsnok. Saa gik det gerne ud over en Vogn og nogle Redskaber til Sorg for Ejerne. Jeg har selv været med til at befri en Mergelgraver, der blev indhentet af den faldende Jordmasse, som lagde sig om Benene paa ham, uden at han dog tog nogen Skade deraf. »Gud ske Lov, at du slap saa godt fra det, Niels«, bemærkede En, mens vi stod og gravede løs omkring ham. »Ja, det maa du nok sige, du, — men jeg har lige godt paa Fornemmelsen, at min højre Træske er slaet i Stykker. De var endda omtrent ny.« Det viste sig ogsaa, at Formodningen slog til. Træskoen var ikke til at reparere og maatte erstattes af en ny Højretræske. (Det kunde ikke falde sparsommelige Folk ind at kassere begge Træskeene, fordi man kom galt af Sted med den ene, skøndt en ny og

en ældre Træsko egentlig ikke parrede godt sammen i Begyndelsen). — Nedkløvningen af den sidste Bænk var ejendommelig. Den Mand, der slog paa Pælene, maatte nemlig staa nede paa selve den Jord, der skulde falde, thi kun her var Overskarnet kørt bort. Han fik et Reb om Livet, ovenfor stod en Mand og holdt fast i Rebet. Saa hamrede han nede paa Pælene, til Mergelen revnede, og Jorden gled bort under Fødderne paa ham. Saa hang han der og dinglede mellem Himmel og Jord, til han blev firet ned.

Arbejdet i Mergelgraven blev i Reglen udført af lejede Folk, Mergelgravere, der gik fra Gaard til Gaard og læssede Mergel, det ene Aar efter det andet. Betalingen var 7—8 Mark pr. 100 Læs og Kosten. Han læssede 50—60 Læs om Dagen. Somme Tider blev Arbejdet udført af Gaardens egne Folk, men de kunde ikke bestille saa meget som Mergelgraveren, der tjente, som han sled til.

Naar der ikke var mere end en Mand til at læsse, blev der kun Brug for et Spand Heste, og man benyttede da til Stadighed et Par ældre »Mergelheste«. Var der flere Folk i Graven, blev der Brug for flere Heste, men man sørgede for, at Plage og unge Heste ikke kom til dette Arbejde, da de unge Sener ikke kunde holde til det haarde Træk, som maatte til for at faa Læsset op af den stejle Opkørsel. Værst var det, naar det nylig havde regnet, og den lerede Bund var fedtet, saa Fødderne gled. Somme Steder brugte man at lægge Ris i Opkørselen og Grus ovenpaa. Var man først kom-

men ovenfor Graven, var det ikke saa svært at trække det Par Kubikalen Jord, man havde paa, henover Marken. Men Trækket i Opkørselen var saa strængt, at Mergelhestenes Ben nok skulde blive stive og stramme. Det var et staaende Udtryk om en ældre forslidt Arbejdsmand, at han var »lige saa stiv i Lemmerne som en gammel Mergelhest.«

Naar det sidste Læs var trukket op af Graven og hele Marken belagt med Hobe, blev Folkenes Anstrængelser lønnet med et solidt og lystigt »Mergelgilde«.

Den Dag, Mergelhobene paa Marken skulde spredes, var paa en Maade Glanspunktet i det hele. Da skulde det vise sig, hvem der duede til noget. Paa saadan en Mark kunde der nu ligge 1000—2000 Hobe, et Læs i hver Hob — der blev lagt ca. 200 Læs paa hver Tønde Land — og det var Skikken, at det hele skulde strøes paa en Dag. Der blev sat en halv Snes Mand til Arbejdet, Gaardens egne Folk og nogle Nabokarle. De blev sat i Geled, hver med en Række Mergelhobe foran sig, og saa gjaldt det om, hvem der kunde naa Enden først — d. v. s. Arbejdet skulde gøres ordentlig, ellers duede det ikke. Ve den, der blev sidst! De Skoser og Stikpiller, han i den Anledning maatte døje, hørte ikke op i det første halve Aar. Arbejdet var i sig selv svært, og det blev forceret til det yderste. Der blev sat en Kraft paa, som kun Folk med stærke Muskler og usvækket Vilje kan udfolde. Hvor var man træt om Aftenen og stiv i Lemmerne næste Morgen! Men det lod man sig helst ikke mærke med. »Er du nu træt, Jens?« spurgte min Fader en af

Karlene efter en saadan Dag, — han havde været forrest i Rækken hele Tiden. Han svarede med et flot nej. Men næste Morgen, da han vaagnede, udstødte han en klagende Lyd og et »Aa — min Ryg, min Ryg!« Hans Stuefæller slog en Latter op. »Det skulde jeg ikke have sagt,« sagde han spagfærdig, da han var bleven rigtig vaagen. Thi længe efter, hver Gang han fandt Anledning til at prale med sine Kræfter, var der straks en, der vrængede: »Aa — min Ryg, min Ryg!«

Ovenpaa en saadan Dags Arbejde fulgte et Aften-gilde, som Husbond og Madmoder satte en Ære i at gøre saa flot og vellykket som muligt. Hvor blev der spist med en god Appetit og holdt Løjer med en god Vilje! Men det kunde hænde, at der pludselig gled et pinefuldt Udtryk over et af de lystige Ansigter, naar vedkommende gjorde en uoverlagt Bevægelse. Det var maaske en af de yngste. Han havde nok faaet en Sene forstrakt, og det vilde maaske tage Aar, før han forvandt Følgerne af sit Arbejdsmod.

En dygtig Mand kunde faa et Skifte merglet hvert Aar. Det tog 6—8 Aar, stundom mere, for en Mand at faa al sin Jord merglet.

I den Tid, Mergelarbejdet stod paa, var det staaende Samtaleemne mellem Bønderne. Hvor langt man havde til Mergelen, hvordan den var at kløve, hvor mange Læs man kunde køre om Dagen — saadanne Spørgsmaal blev drøftet. naar man kom sammen. Konerne tog Del i Debatten, ingen holdt sig udenfor. Man stod i en Opgave, der havde grebet hele Slægten.

Der var det gode ved Opgaven, at der ikke behøvede at gaa lang Tid, før Arbejdet gav Frugter. Ofte kunde Mergelens Virkning kendes paa den første Afgrøde, særlig naar Mergelen havde ligget ovenpaa Jorden over Vinteren og var bleven skørnet af Frostene. De følgende 3—4 Aar var Virkningen størst, da var Afgrøderne dobbelt saa store, som før der blev merglet. Derefter var Virkningen jævnt aftagende.

Merglingen er et Bevis for, at ogsaa den Slægt følte, at den havde en Gerning at gøre, og at den havde Vilje til at gennemføre den.

Brak.

I Slutningen af Merglingstiden begyndte man at brakke. Jorden var saa uren og fuld af Kvikrødder, at man næppe havde faaet Bugt med Ukrudtet, hvis man ikke havde indført Brakken. Men de Redskaber, man havde at behandle Jorden med, var utilstrækkelige; man kendte kun Ploven og Danskharven, den lette Harve med de lige Tænder. Denne Harve kunde ikke trække Rødderne op af Jorden; man havde kun den Udvej at pløje ofte, saa Ukrudtet ikke fik Tid til at vokse i Vejret og suge Næring af Luften. Pløjningen bestod da i at vende de sejge Strimler, idet man tog den samme Fure som forrige Gang og pløjede til samme Side, saa Furens opadvendende grønne Kant blev dækket. Paa den Maade blev Agrene stadig højere paa Midten, tagdannede, og det var vanskeligt at fure op, da de første Furer viste en indgroet Tilbøje-

lighed til at trille tilbage igen. Men fra gammel Tid af satte man Pris paa denne Form; det var nemlig den ældste, simple Form for Vandafledning.

Saa blev Svenskharverne indført. Det tunge Jærnrødsredskab med de krumme Tænder, der havde saadan et eget onskabsfuldt Udseende, blev i Begyndelsen mødt med nogen Mistillid. Nogle svor paa — da de saa den første Gang — at Hestene umulig kunde trække den. Min Fader var en af de første paa vor Egn, der vovede sig til at købe en Svenskharve. Han vilde dog ikke bære Risikoen alene, men købte den i Forening med Naboen. — Det varede ikke længe, før Redskabets Fortrin var kendte og anerkendte, og først da kunde det forslaa at brakke. Nu kunde man trække Kvikrødder op i saa store Bunker, at Harven hurtigt blev fuld af dem og slæbte oven paa. Man maatte holde stille hvert Øjeblik og rense den. Der var saa mange Rødder, at de efter en saadan Harvning maatte køres af Marken i Læssevis. De blev benyttet til Strøelse eller kørt sammen i Dynger, hvor de kunde raadne og blive til Gødning.

Omtrent samtidig blev Svingploven indført. I Forvejen brugte man de gamle Hjulpløve, der var lavet af Træ. Muldfjælen var ganske lige. Den var beslaaet med Jærn paa den udvendige Side, beklædt med slidte Hjulskinner og lignende Affald. Trods dens ujævne Overflade kunde den alligevel nok slippe Jorden, fordi Furen var sejt og sammenhængende. Man kunde ogsaa pløje ganske pænt med den, fordi den gik støt i Jorden. Men den var

tung at trække, og man havde 3 eller 4, tidligere 6 Heste for den. Og saa var der endda en Ukrudtsplante, Krageklo, der havde saa stærke og dybe Rødder, at alle 4 Heste gik i Staa, naar Ploven blev sat for en saadan Rod. — Da Svingplovene eller de tyske Plove, som man kaldte dem, blev indført, vakte de ikke Begejstring lige straks. De gik ikke saa støt i Jorden og skulde haandteres med større Letbevægelighed. Plovkarlene forstod ikke at »stille« (indstille) dem, og man fandt, at det var en utilgivelig Urimelighed, at der skulde løftes opad, naar man vilde have Ploven til at gaa dybere, og trykkes nedad, naar man vilde have den til at gaa mindre dybt. Men da man først havde vænnet sig til at bruge dem, var Fordelene ved dem tydelige nok, og de trængte temmelig hurtigt igennem. De første blev indførte fra Udlandet, men derefter gav man sig til at lave dem her hjemme. Men de var ikke saa ensartede som de amerikanske Plove, der nu vinder Terræn. De var lavede i forskellige Værksteder og efter forskellige Modeller og desuden undergivne den stedlige Smeds Vilkaarlighed og afhængige af hans Opfattelse af Idealet for en Plov. Men den dygtige Plovkarl kendte sin Plov — og sin Smed — og vidste nøje, hvorledes den skulde indstilles for at gaa saa let og sikkert, at han næsten kunde slippe Styret, mens det formelig sang i Redskabet, naar Jorden strøg hen ad Muldfjælen. Saa var det værd at pløje. Hvilken Fure kunde man ikke trække, naar man gik og pløjede til Rug i saadan en Brakmark, der

var saa ren for Ukrudt, som Jorden i Blomsterpotterne hjemme i Vinduerne. Ikke et Knæk paa Furen! Og det fine, smuldrede Muld laa med en jævn, blanktrykt Overflade, der havde samme Runding fra den ene Ende af Furen til den anden. Der udviklede sig en Kappestrid mellem Byens Plovkarle om, hvem der kunde trække den smukkeste Fure. Naar man færdedes paa Veje og Stier og kom forbi en Pløjemark, glemte man ikke at kaste et prøvende Blik ind over Furerne.

Naar en Dreng skulde lære at pløje, maatte det helst ikke tage alt for lang Tid, inden han kunde skille sig nogenlunde fra det. En Dag var vor Nabo ude at efterse en ny Begynders Arbejde. Han blev staaende ved en særlig stor Balk (et Sted, hvor Ploven var smuttet uden om). »Hæng Tømmen paa Ploven, Peter, og kom her hen!« raabte han. Drengen kom, og Manden gav ham uden længere Forklaring en Ørefigen. »Nu kan du gaa hen til Ploven igen.« At han selv skulde hente sin Ørefigen, det ærgrede nu Peter mest.

»Saa meget Arbejde behøver du ikke at gøre. Stads og Snirkler kan undværes, pløj bare lige frem,« sagde en anden Gaardmand til sin unge Karl, der ikke havde været heldig med Pløjningen.

Dræning.

Af indgribende Betydning for Landbrugets Udvikling, var at man indførte Dræningen. Den kræ-

vede ligesom Merglingen meget og strængt Arbejde, men den medførte tillige en direkte Udgift til Indkøb af Drænsrør. Men de store Afgrøder fra de merglede Marker begyndte at bringe Penge til Gaarde, saa man ikke behøvede at se saa nøje paa Skillingen som før. I Begyndelsen var det særlig de lave, fugtige Jordstrækninger, hvor Vandet hidtil var afledt gennem aabne Render, man kastede sig over. Saadanne flade Kærjorder fordrede et Utal af Render, der medførte Spild af Jord, vanskeliggjorde Bearbejdningen i høj Grad, krævede en Del Vedligeholdelsesarbejde og opfyldte tilmed deres Bestemmelse mindre godt. Det var et ret taknemligt Arbejde at dræne disse i sig selv frugtbare Jorder, der gav gode Afgrøder, naar først Vandet blev ordentlig afledt. Vandhuller blev fyldte og de laveste Steder belagt med Fyld af »Overskarnet« fra Mergelgraven, eller man tog det langs Hegnene eller ogsaa fra selve den almindelige Agerjord, idet man langs Midten af de høje Agre gravede Kanaler, 1 Al. dybe, 2 Al. brede; bagefter blev de pløjet sammen med en Plov. Til disse Arbejder brugtes ofte en Muldskuffe, et Redskab man ikke ser anvendt nu til Dags. Den havde Bagsmæk og Sidefjæle, de spidsede til hen mod den aabne Forside og endte i et Skære af Jærn. Fra Midten af hver Sidefjæl gik en stærk Jærnkæde hen til Hamlen. Den blev forspændt med 3 Heste og styredes og reguleredes ved Hjælp af et Skaft, som vendte bagud; naar man løftede dette, gik den forreste Ende i Jorden, og Skuffen fyldtes i Løbet af et Øjeblik. Aflæsningen

foregik ved at vælte den forover. Naar man ikke havde for langt at befordre Jorden, kunde man flytte store Masser med dette Redskab. Men det var strængt Arbejde baade for Manden og Hestene. Kørte man paa en større Sten, gik Hestene i Staa, men de var saa vante dertil, at det ikke gjorde dem bange. — Efter at Kær- og Mosestrækninger var bragt i Kultur, kom Turen til de højere liggende Jorder, der vel havde været til at dyrke hidtil, men dog indeholdt mere Vand, end det var gavnligt for Plantevæksten.

En Del af Dræningsarbejdet blev udført af Gaardens faste Folk, en Del blev udført af Folk, der ikke beskæftigede sig med stort andet; de arbejdede paa Akkord og som Regel paa egen Kost. Det var noget af det sværeste Arbejde, der fandtes. Det var strængt at kaste den tunge, klæge Jord op af Renderne, der kunde være flere Alen dybe; tit var den leret og vilde følge med Redskaberne tilbage igen. Dertil kom saa, at man maatte staa nede i Renderne, der naturligvis gjordes saa smalle som muligt, da de skulde fyldes igen. Der var ikke Plads til at bevæge Kroppen frit under Arbejdet, hvorfor Stillingen var tvungen. Naar det saa var Regnvejrr — og Drængravener gik ikke hjem, fordi det blev Regnvejrr — blev han jo helt overdænget med Ler og Jord. Som man kan kende en Sømand paa Gangen, kunde man kende en gammel Drængraver paa hans Maade at bevæge sig paa, saadan havde Opholdet i de snævre Render paavirket hans Holdning. Skønt Arbejdet var saa strængt, hørte

man ham sjældent klage. Det var næsten som om der i den Tid, i Modsætning til vor, hvilede et Tilfredshedens Skær over Arbejderens Sindsstemning, der bragte ham til at se Livet fra den lysest mulige Side.

Større Drænsarbejder blev forestaaet af en saakaldet Drænsmeister, hvis Uddannelse ofte kun bestod i, at han en kort Tid havde arbejdet for en mere uddannet Mester. Han udførte selve Nedlægningen af Rørene og sørgede for, at Bunden af Renden var jævn og havde det rigtige Fald. Det nederste Spadestik blev foretaget med en meget smal Spade; tilsidst blev der trukket et saakaldet Bor gennem Renden; paa den Maade blev den ikke bredere i Bunden, end at der kun lige var Plads til Rørene; disse kom derved til at ligge fast og sikkert. De blev lagt ned ved Hjælp af en Læggekrog, en Stang med et vinkelbøjet Stykke Jærn paa Enden, idet Manden gik ovenfor Renden, skrævende over denne. Han kunde ogsaa gaa nede i Renden, ovenpaa de lagte Rør, og lægge Rørene med Hænderne; de kunde derved blive lagte nok saa godt, men det var en mere besværlig Maade. Arbejdet var ikke vanskeligere, end at enhver, der havde set lidt paa det og havde Interesse derfor, kunde udføre det. Vanskeligheden ved at forestaa et Drænsarbejde var betinget af Faldets Størrelse. Var der stærkt Fald, blev det ganske simpelt. Men var Faldet kun ringe, maatte der nivelleres. Instrumentet, man brugte hertil, var et vandret Metalrør anbragt paa et lille Stativ. Røret var i begge Ender bøjet

opad og gik her over i to korte Glasrør. I Røret var der Vand, saa meget, at man saa Vandets Overflade i begge de lodrette Glasrør. Ved Hjælp af begge Overfladerne kunde man tage vandret Sigte til en forskydelig Plade paa en oprejst, inddelt Stang og derved bestemme Jordoverfladens Hældning. — Kom der straks Vand i Renden, kunde man i visse Tilfælde nivellere Bunden ved at lægge Mærke til, hvor stærkt Vandet løb paa de forskellige Steder. — Det passerede, at mindre øvede Folk kom galt fra det, naar de lagde Drænsledninger paa Steder, hvor der kun var lidt Fald, idet de fik Faldet til at gaa den gale Vej. Naar Uheldet blev bekendt, kunde de risikere deltagende Forespørgsler i Retning af, om de kunde faa Vandet til at løbe opad?

Men ogsaa af kyndige Folk blev der i Begyndelsen gjort Fejlgreb. En almindelig Fejl var at benytte for smaa Rør, Rør med 1 Tommes Lysning, til Sugeledningerne. De fungerede daarligt og blev let tilstoppede. En anden Fejl var at lade en Række Ledninger udmunde hver for sig i en aaben Grøft eller lignende, saa der blev en Mængde Udløb at holde aabne — i Stedet for at samle dem alle til ét Udløb ved Hjælp af en Tværledning. Stundom lagde man en Drænsledning for tæt ved Hegn eller anden Træplantning, saa Rørene hurtig blev tilstoppet af Rødder fra Træerne.

En Forsyndelse mod sine Efterkommere begik man ved ikke at lave Kort over Ledningerne. Det var kun de bedst uddannede Dræns Mestre, der gav

sig af med at fremstille saadanne Kort. Ejeren af Gaarden kunde i Almindelighed huske paa en Prik, hvor Ledningerne laa, og tit gik Kundskaben i Arv fra Fader til Søn, men hvor der kom en helt ny Ejer, kunde det hænde, at han møjsommeligt maatte grave efter Ledningerne, naar Rørene blev stoppet og skulde renses.

Høst.

Medens Høstmaskinen i vore Dage med en ensformig klippende Lyd glider hen over Marken og lægger den afmejede Sæd i Hobe, som saa straks eller senere bindes op af Arbejdere, da var det i de Tider et helt andet Syn.

Naar om Morgenen en Arbejdsstyrke paa 7 à 8 »Jærn« med tilhørende »Optagere« og »Sammensættere« i en Flok rykkede ud paa Marken, fik man Indtryk af, at der skulde foregaa noget, som ikke hørte til Hverdagsbegivenhederne. Det var et helt livligt Syn at se den lange Række af muntre Mennesker skride henover Agrene. Jeg maa bestemt fastholde, at Humøret og Tilfredsheden var større den Gang end nu.

Efter et Blik paa de hældende Straa og en kort Forhandling om, i hvilken Retning man skulde gaa, huggede man ind paa Kornet. Med Forkarlen i Spidsen gled den lange Række hen over Marken. Mændene svang Mejetøjet med taktfaste Bevægelser,

Koner og Piger bandt op, og Neg efter Neg væltede ud fra Skaaren; derefter kom de raske Sammensættere, snappede et Neg i hver Haand og førte dem til Hoben, hvor de blev sat sammen i smukke lige Rækker. Klangen af Leer, der blev hvæsset, lød festligt hen over Markerne og forhøjede Stemningen. Naar man gik tilbage for at hente Skaar, blev der spøgt og snakket. Mens de første begyndte at »hugge i«, kunde de øvrige stemme op med en munter Sang. Naar Aftenen kom, og det sidste Neg var bundet, blev der raabt et langt Hurra, som rungede ud over Agerlandet og forkyndte Naboerne, at nu var den Mark høstet. Saa kunde det træffe, at der blev svaret med Hurraraab andre Steder fra til Tegn paa, at ogsaa der var raske Arbejdere færdige med Dagens Gærning. Paa den Maade gik der Hilsen fra den ene Flok Arbejdere til den anden.

Naar Aftensmaden var spist, og Daglejerne var gaaet hver til sit, lød der i den stille Aften taktfaste, klingre Hammerslag rundt om fra Gaarde og Huse. Det var Leerne der blev skærpet. Den Gang brugte man ikke saa meget som senere at slibe dem. Det sled saa meget paa Leen, og den kunde ikke holde sig skarp saa længe, som naar den blev hamret, »haret«, som det kaldtes. Men der hørte megen Øvelse til for at kunne hare en Le ordentlig. Der maatte ikke sættes Savtænder i Eggen; Hammerslagene skulde staa som en jævn, svag Fordybning langs Eggen. Naar man om Morgen under Arbejdet tog Leen op af det duggede

Korn for at stryge den, kunde Vandet løbe i en fin Strøm ned ad denne Fordybning og dryppe fra Spidsen af Leen. Smeden, der var øvet i at bruge Hammer, var gjerne den bedste til at hare en Le; det var heller ikke ualmindeligt, at han i den travle Tid gik med paa Høstarbejde. Den, der var dygtig til at skærpe en Le, var i Reglen ogsaa den bedste til at bruge den. Naar to skulde prøve Kræfter og se, hvem der først kunde naa Enden paa Skaaren, lod man Strygen (Strygespaanen) blive tilbage; saa skulde det vise sig, hvem der havde Leen i Orden og forstod at »vare« den for Jord og Sten. Man satte en Ære i at tage en stor Skaar og rense den godt, faa Spegestraaene med. Skaarkam maatte der slet ikke være Tale om, d. v. s. Stubben maatte ikke være længere ved Siden end i Midten.

Jeg kendte en ældre Mand, der havde en saadan Færdighed i at bruge en Le, at han, naar han slog Græs, kunde faa en Del af det afhuggede Græs til at blive staaende oprejst i Skaaren. Da han i sin Ungdom var paa Hoveriarbejde, kom Forvalteren hen til ham og sagde, at der blev for meget staaende. Han svarede med at spørge, om Græsset skulde skæres mer end én Gang? Forvalteren kunde jo prøve, hvor meget der stod fast! Naar man spurgte ham, hvorledes han bar sig ad, svarede han, at der var et bestemt Sted paa Straaet, som man skulde træffe, gjorde man det, kunde man altid skære det af, enten det nu var Korn eller Græs. Saa kunde Spørge-

ren selv prøve sig frem for at finde Stedet; bedre Raad kunde han ikke give.

Den Dag, man fik ophøstet, fik det sidste Korn, der hørte til Gaarden, høstet, var det Skik, at Mejerne, naar de om Aftenen kom hjem fra Marken, stillede sig op i en Række foran Stuehuset og gav sig til at stryge Leen af fuld Kraft. Dette kaldte man at »vætte for Kaal«, og det skulde betyde, at hvis Husmoderen ikke kom ud til dem med »en Bitte Brød og en Dram«, vilde den uundgaaelige Følge blive, at hele Styrken marscherede ud i Kaalhaven og huggede Kaalen om. Det er klart, at Husmoderen foretrak det første; hun skyndte sig at komme ud for at yde sin Tribut, endda med et mildt Ansigt. Hun var rigtig nok glad ved, at den prægtige Kaal, som hun selv havde plantet, og som hun havde luget og passet hele Sommeren og fredet for Høns og Kyllinger, kunde faa Lov til at blive staaende til Brug for Husholdningen.

Afslutningen paa Dagen kunde forme sig til et lille Gilde — det egentlige Høstgilde kom senere — hvor man kunde se de trætte Daglejere smide Træskoene og svinge sig i Dansen ved Siden af de unge.

Arbejde og Tilfredshed og godt Humør var den Gang hinandens tro Følgesvende, og Dans var en ligesaa nødvendig Livsbetingelse, som Cykling er det nu. Man forstod at more sig med Arbejdet som Udgangspunkt. Jeg har tit været med til at slutte en Uges anstrængende Høstarbejde med Dans

til langt ud paa Natten. Arbejdet var ikke et nødvendigt Onde, men en Kilde til Liv og Morskab. Arbejdet gav Humør, og Humøret gav Arbejdet sin Glans, det var den Tids Maade at tage Livet paa.

Kornavl og Kornsalg.

De foran omtalte Arbejder, Mergling, Brak og Dræning medførte en overordentlig Stigning af Høst-udbyttet. Paa min Faders Gaard — der var 90 Tdr. Ld. — steg Avlen i Løbet af faa Aar fra 200 til 500 Tdr. Korn. Hidtil havde Laderne i Reglen været rummelige nok, nu blev der sat Korn i Stak omkring ved alle Gaardene. Stakkenes Antal øgedes fra Aar til Aar; ved de store Gaarde saa man lange Rækker af Kornhæs. Som Landmanden i vore Dage fører sine Gæster ind i Kostalden og præsenterer dem sin Besætning, saaledes trak han den Gang sine fremmede hen i Stakhaven, en indhegnet Plads ved Siden af Gaarden, og viste dem sine Hæs. Jo flere der var, des større Glæde følte Værten ved Fremvisningen. Hvad Gæsterne hver for sig følte, ja, det kom jo an paa saa meget. Det kunde falde sig, at en af dem standsede paa Halvvejen og gav sig til at tale om noget andet. Han havde allerede paa Afstand set, at hans egen Stakhave ikke kunde maale sig med denne. — Det var ikke blot Stakkenes Antal men ogsaa deres Form, der skulde lægges Mærke til. Nogle drev det efter

Haanden til stor Færdighed i at sætte Hæs, danne smukke, symmetriske Stakke med en jævn Overflade, der var godt egnet til at skyde Regnvandet. Nærmest ved Jorden var de smallere end lidt højere oppe; de stod som paa en Fod, hvorved en mindre Mængde Korn blev udsat for at tage Fugtighed fra Jorden. Efterhaanden som Velstanden voksede, gik man over til at bygge ny og større Lader, hvorved man undgik det Spild af Korn, som fulgte med Staksætningen.

Tærskningen af Kornet var det vigtigste Vinterarbejde. Indtil henimod Slutningen af Halvtredserne blev Kornet udelukkende tærsket ved Haandkraft d. v. s. med Plejl. Det var ikke noget let Arbejde, det tog paa Kræfterne, men for Folk, som en stor Del af Aaret var beskæftigede med saa svært Arbejde som Mergling, Dræning og andet Jordarbejde, var Plejltærskningen ikke saa strængt eller ubehageligt et Arbejde, som det nu ofte holdes for at være. Naar Vinteren kom med Frost og Sne, var Folk glade ved at komme ind paa den lune Lo, hvor de kunde arbejde sig til Varmen; det var dog bedre at arbejde end at fryse, mente de. I de mindre Gaarde kunde den faste Arbejdskraft i Reglen naa at tærske Kornet, men i de større Gaarde blev der gjerne antaget et Par Husmænd til Hjælp, »Pundtærskere« kaldtes de med Henblik paa Lønningsmaaden. De fik ikke fast Dagløn, men tjente, som de sled til, idet de fik saadan noget som hver attende Tønde, af det aftærskede Korn. Saa skulde de i Reglen tærske baade Rug, Byg og Havre. Der

kunde nemlig tærskes mest og tjenes bedst ved Vaarsæden. Det var et helt imponerede Arbejde, en øvet Tærsker kunde præstere. To Mand kunde tærske 2 Tdr. Rug eller 4 Tdr. Byg eller 6—7 Tdr. Havre om Dagen; men saa skulde de ogsaa staa stadigt ved det og ikke hjælpe til med nogetsomhelst andet Arbejde. At rende til og fra kunde Tærskerne ikke udstaa. At tærske i en lille Lo holdt de heller ikke af. Der var ikke Plads til at røre sig, og det aftærskede Korn skulde hyppig renses og bæres paa Loftet. Derimod var der delte Meninger om, hvorvidt det var heldigst at være en eller to Mand paa samme Lo. Man mente i Almindelighed, at én Mand forholdsvis kunde udrette mere end to. Han havde mere Plads at bevæge sig paa, og han kunde indrette Arbejdet, som det passede ham bedst. Paa den anden Side mente man, at det gik lettere med at svinge Plejlen, naar man var to. Det var ligesom den enes Slag trak den andens med sig; »der var Takt i det,« sagde man. Hvor simpelt et Redskab Plejlen end var, blev den dog omfattet med stor Interesse af Tærskerne. Der var visse Fordringer, som en god Plejl maatte opfylde. Slaglen, der var den vigtigste Del af den, maatte være sejj og smidig, saa sejj, at den kunde bøjes helt sammen uden at knække. Den yderste Ende, som skulde give Slaget sin Kraft, maatte være tyk og tung, men jo tyndere den øvrige Del kunde være, jo bedre var det; saa kunde den fjedre, naar den faldt paa Kornet, og »springe op igen af sig selv.« Det var kun Asketræ, der

kunde bruges til Slagler, og det skulde helst have vokset paa tør og tarvelig Jord, udsat for Vejr og Vind. Træ, der var vokset for hurtig op paa fugtig Jordbund inde i en Skov, gav skøre Slagler.

Rensningen af Kornet var, da man ikke havde Rensemaskiner, et Arbejde, der tog betydelig Tid. Avnerne blev skilt fra Kornet ved at kaste det ud paa Logulvet med en Kasteskovl. Straastumper, Tidselhoveder o. l. blev fejtet af med en stor flad Ris-kost, »Overfejningskosten«. Tilsidst blev Kornet slaaet paa en Harpe, hvis vigtigste Bestanddel var en Vifte, der blæste Støv og svange Kærner fra. Saadanne Harper havde man ikke en Gang i min Barndom. Man sigtede Støvet fra i et lille rundt Træsold, der blev holdt i en saadan svingende Bevægelse, at Aksstykker og lignende svømmede ovenpaa og kunde skummes af med Haanden. Det kaldtes at »gøre Korn af«. Det var et Arbejde, der tog Tid. Det blev ofte udført om Aftenen. Lygten blev tændt og hængt i en Snor under Slyden, Mand og Karle, Kone og Piger eller hvem af Gaardens Folk, der ellers havde erhvervet sig det nødvendige Haandelag, satte sig uden om og blev ved at tage af Korndyngen, til alt var rensset, selv om ogsaa Klokken blev 9 eller 10. Samtalen gik livlig, og Tiden blev ikke lang.

I den Tid, Tærskningen stod paa, lagde den ikke saa lidt Beslag paa Folks Interesser. Den var hyppigt Samtaleemne, naar Folk kom sammen. Man spurgte om, hvor let Kornet var at tærske, hvor meget man kunde tærske om Dagen, hvor godt det

gav af Traven. Det sidste var jo et vigtigt Spørgsmaal, som baade Tærskerne og Gaardmanden var interesserede i.

Tærskningen var i Reglen tilendebragt omkring ved Kyndelmisse. Der var en vis Kappelstrid om at blive færdig, ingen holdt af at være den sidste. Naar Dagene begyndte at blive længere, og Solen kom højere paa Himlen, begyndte Tærskerne ogsaa at længes efter at komme ud i Marken og høre Lærkerne synge, trække frisk Luft ovenpaa den megen »Indestaaen« og det stadige Ophold i den støvede Luft i Loen. Og saa længtes de efter Tærskergildet, der dannede den fornøjelige Afslutning paa det langvarige og ensformige Arbejde. Ved dette vankede der god Mad og Drikke i Overflødighed, et Glas Punsch og et Slag Kort.

Sidst i Halvtredserne kom der en Omvæltning i Tærskearbejdet, i det Tærskemaskinerne fik Indpas. Den første Maskine, der kom til vor Egn, var købt af en Mand, der rejste omkring og lod sig leje til at tærske for Folk. Hestegangen var af en Konstruktion, man sjældent ser nu. Alle Tandhjulene sad indvendig i en Slags Gryde med Laag over. Maskinen var tung at trække, men naar der kom fire Heste for, kunde den tærske et halvt Hundrede Tønder Korn om Dagen. Det imponerede Folk, og Maskinen samlede en Mængde Tilskuere, der med Undren saa paa, hvorledes Kornet blev puttet ind i Maskinen og kom ud af den i tærsket Tilstand. Nogle mente, at det var »et rædsomt Svineri«, naar de saa Korn, Halm og Avner komme

ud af den i en syndig Blanding. Sortere- og Rysteapparater kom jo først frem senere. Nogle forudsaa, at nu vilde der ikke mere blive Vinterarbejde for Husmændene. Maskinernes store Arbejdsevne overvandt imidlertid alle Modhensyn, og den ene efter den anden af de større Gaarde fik anskaffet Maskine. Senere blev der konstrueret smaa Maskiner, saa ogsaa de mindre Landbrug kunde faa Gavn af Opfindelsen.

Størstedelen af det avlede Korn blev solgt. Køerne fik ikke noget af det, Svineholdet var rent forsvindende; kun paa Hestene blev der fodret noget Korn op, da den strenge Mergelkørsel krævede kraftige Heste. Kornet blev kørt til Købstaden og solgt til Købmanden. Som man nu er tilbøjelig til at bedømme en Landmands Dygtighed efter den Mælkemængde, han leverer til Andelsmejeriet, var det den Gang Størrelsen af det aarlige Kornsalg, der for en Del bestemte, hvor højt den paagældende Gaardmand stod i sine Standsfællers Anseelse. Til Tider kunde man se hele Rækker af Bøndervogne, der langsomt arbejdede sig ind mod Byen med deres forholdsvis smaa Læs af Kornsække. Vejene var nemlig i en daarlig Forfatning. Den, der nu spadserer hen ad Odense Landevej i sine rene, blankpudsede Sko, mens Cykle efter Cykle suser forbi ham, har ondt ved at forestille sig, at den samme Vej den Gang var saa bundløs og opkørt, at to kraftige Heste kun kunde trække 6—7 Tønder Korn. Fra min Faders Gaard blev der hele Vinteren kørt 16—20 Tdr. Korn til Køb-

manden hver Uge. Da Priserne var høje — en Tønde Rug kostede 14 Kr. — vil det sige det samme som at hente halvtredje Hundrede Kroner om Ugen. Det var noget, der gav Penge. Betalingen fik man i Sølv, Seddelpenge var ikke meget brugte. Det var ganske anderledes fornøjeligt at modtage en Stabel hvide, blanke Dalere og Specier end som nu at stikke et Par snavsede Sedler i sin Tegnebog. Det andet var noget, der vejede til. Bønderne førte solide hvide Lærredsposer med sig til at have Pengene i.

Rapsdyrkning.

Da Jorden var merglet og Brakken indført, kom Tiden til at dyrke Raps. Raps fordrer nemlig en fint tilberedt Jord. Den blev saaet i Brakmarken. Brakbehandlingen blev begyndt Efteraaret forud, da Grønjorden blev pløjet, fældet, i god Tid og fortsat gennem Foraar og Forsommer. Naar Jorden var saa skør som Havejord, og ethvert Spor af tidligere Plantevækst udslettet, blev Rapsfrøet saaet, sidst i Juli. Det skulde saaes tyndt, 12—16 Pd. pr. Td. Ld. Det var derfor vanskeligt at fordele de smaa runde Frø ligeligt, og det var ikke hver Mands Sag at saa Raps tilfredsstillende. Blev den saaet for tykt, gav det smaa og svage Planter med en daarlig Top, der ikke gav meget i Skæppen. Blev den saaet, saa der kun stod stod nogle faa Planter paa hver Kvadratfod, kunde den om Efter-

aaret staa med sine brede blaagrønne Blade som den smukkeste Kaalhave.

Vejrliget om Vinteren og Foraaret havde en langt større Indflydelse paa denne Plante end paa nogen anden.

Vekslede Frost og Tø, led Planten meget, eller var der i de første Foraarsmaaneder Solskin om Dagen og Frost om Natten, var det næsten uundgaaeligt, at Planterne gik bort. Saa var der ikke andet at gøre end at pløje Marken om og besaa den med Foraarssæd, f. Eks. Byg eller Sommerhvede. Det var et trist Arbejde, da en saadan Afgrøde kun gav halvt saa store Indtægter, som Rapsen kunde have givet, og var tilmed en daarlig Forfrugt for Rugen, der skulde saaes om Efteraaret. De store Fordele, der kunde vindes, og de store Skuffelser, der kunde lides, medførte en Spænding og en Leven med i Arbejdet, som var ganske særegen for Rapsdyrkningen.

I Juni Maaned, naar vellykkede Rapsmarker stod i deres fulde Blomsterflor, var det et af de smukkeste Syn, en Landmand — vel ogsaa andre — kunde nyde, naar han fra Toppen af en Bakke saa ud over Landskabet, hvor alle disse højgule Marker laa og skinnede i Solen.

I Juli Maaned var Rapsen moden og skulde skæres og tærskes. Den kunde ikke høstes med Le, da Stænglerne var stive og tykke; den maatte skæres med Segl eller Rapskniv. Det var Skik, at en Mark skulde skæres paa én Dag, og der behøvedes derfor en større Arbejdsstyrke, 20—30 Mennesker.

Men her kunde næsten alle være med, da Arbejdet ikke krævede stor legemlig Styrke; der var ældre og yngre Mænd, Dreng, Kone og Pige imellem hverandre. For at Frøet ikke skulde falde af, maatte Arbejdet udføres paa den Tid af Døgnet, da Solen ikke stod højt paa Himlen. Man begyndte tidlig om Morgenen, Klokken mellem to og tre.

Der var en egen Stemning udbredt over det hele, naar Skaren rykkede ud i Marken. I den tidlige Morgen var det tyst og stille, hele Landskabet laa hen i Halvmørke. I paafaldende Stilhed gik de mange Mennesker henad Markvejen. Men næppe var Skaren kommen i Arbejde, før der blev Liv og Lystighed. Der blev snakket, leet og vrøvlet og gjort Løjer i en Uendelighed. Til Tider kunde det gaa lidt rigeligt ud over en og anden. Men det var nu en Gang noget, der hørte sig til, at Rapsskæringen skulde gaa med Liv og Lyst. Arbejdet var ikke saa anstrængende, da der maatte tages læmpeligt paa det, for at Frøet ikke skulde falde af. Det var et helt festligt Syn at se saa mange Mennesker Side om Side i en lang Række langsomt med Seglen i Haand arbejde sig frem i Marken. Den afskaarne Raps blev lagt i Hobe, ikke større, end at de let kunde vendes, hvis det skulde blive nødvendigt for at faa dem tørre. Til Gengæld for det tidlige Morgenarbejde fik man en Middagssøvn paa 3—4 Timer. Derefter tog man fat igen og holdt ud til Aften uden anden Afbrydelse end et kortere Ophold for at spise Mellemmad. Denne blev som Regel bragt ud af Husmoderen selv, der satte en Ære i at staa

paa en familiær Fod med sine Tjenestefolk og Daglejere. Til Gengæld viste disse Hengivenhed og Troskab; det kunde man se paa de venlige Blikke, de tilkastede hende, naar hun kom med den velforsynede Madkurv, og paa den Glæde, hvormed de fortalte hende om, hvordan Arbejdet gik fra Haanden, og hvor godt et Udbytte, Marken vilde give.

Naar Markens sidste Rapsplante faldt for Kniven, sluttede man Dagens Gærning med et Hurra, der kunde høres over alle Nabomarkerne. Saa gjaldt det om at være den, der kunde holde længst ud i Hurraet, men man maatte selvfølgelig ikke snyde ved at trække Vejret midt i. Hjemme stod Aftensbordet parat, Mad og Drikke blev der ikke sparet paa efter en saadan Dags Arbejde. Naar Maaltidet var sluttet, hørtes Tonerne af en Violin oppe fra Storstuen, og unge og gamle tog sig en munter Svingom et Par Timers Tid.

Naar Rapsen havde ligget en halv Snes Dage paa Marken for at eftermodnes, kom den store Dag, da den skulde tærskes. Den Dag bragte den livligste Afveksling i det rolige Landliv, som nogen Sinde fandt Sted. Rapsen blev tærsket i Marken paa et stort Lærredssejl, 12—16 Alen i Firkant. Der var 12 Mand eller saa omtrent til Arbejdet, alle sammen kraftige Folk, der forstod at svinge en Plejl over Hovedet, saa den kunde fløjte i Luften. Man kunde ikke andet end glædes ved Synet af al den Munterhed og Travlhed. Den ene Halvdel svang Plejlen, den anden bar Raps ind paa Sejlet til Tærskerne, vendte den for dem og skilte

dem af med Halmen. Man var inddelt i Hold og skiftede hyppig, saa Plejlene kunde suse uafbrudt, uden at nogen blev overanstrængt. Da Frøet sad saa løst, brugte man tynde, lette Plejle, og Slagene faldt tæt. Muntert gik det til. Op paa Dagen, naar Rapsen var bleven rigtig tør, og Arbejdet gik rigtig strygende, lød der tit lystig Sang i Takt til de hurtige Plejlslag. Rapsen blev ført hen til Tærskelpladsen paa to med Lærred betrukne Slæder, hver forspændt med en rask Hest, der blev redet af en Dreng, som forstod at sætte den i en flot Galop hen over Marken. Slæden, der pilede bag efter, lignede en Baad, der skyder sig hen over Vandet. Rapsen blev læsset paa Slæderne af Kvinder og Dreng, en solid Mand var med dem for at passe paa, at der blev taget ordentligt paa Sagerne, saa der ikke spildtes for meget Frø. Henimod Aften kom Manden, Husbonden, kørende for at hente den aftærskede Sæd. Mens Sækkene fyldtes, blev der anstillet Beregninger, hvori Manden var interesseret Deltager, over, hvor mange Tønder, der kunde blive, naar Sæden blev rensed.

Om Aftenen holdt man Tærsketilgilde, spiste, drak og dansede.

Nu stod kun tilbage at rense Rapsen og køre den til Købstaden og faa den omsat i klingende Mønt hos Købmanden. Udbyttet i Tønder var noget nær det samme som af Rug f. Eks., nemlig 10—14 Tdr. pr. Td. Ld., men Priserne var meget højere, 10—16 Daler, et enkelt Aar endogsaa 19 Daler eller 38 Kr. pr. Tønde. Man kunde saaledes let have et

Udbytte paa 300 Kr. af en Tønde Land eller omtrent Halvdelen af Jordens Værdi. Dyrkede man saa op mod en halv Snes Td. Ld. med Raps, gav det henimod 3000 Kr. i Aarsindtægt.

Og Udgifterne var ikke store, det var kun beskedne Summer, der medgik til Skatter og Folkeløn. Der var i Almindelighed ikke stor Gæld paa Ejendommene — de havde jo hidtil ikke staaet saa højt i Værdi — og den, der var, blev efterhaanden betalt ud, og Bønderne satte Penge i Sparekassen. Det var ikke sjældent, at en Gaardmand lagde et Tusind Kroner op hvert Aar; en dygtig Mand kunde give hvert af sine Børn flere Tusinde i Medgift, uden at den, der overtog Gaarden, blev »sat for haardt for«.

Men Marken fik ingen Erstatning for sin Ydelse; ikke en Gang Halmen kom tilbage til Jorden. Rapsdyrkningen var et væsentligt Led i, hvad vi i vore Dage kalder Rovdriften.

Man brugte Halmen som Brændsel i Bagerovnen. Skallerne brændte man i Marken og benyttede Asken til Vask. Man skulde bekendtgøre i Bladene, naar man vilde brænde Rapsskaller, og man kunde læse hele Spalter næsten enslydende: »I næste Uge, hvis Vejret tillader det, brændes Rapsskaller paa N. N.s Mark i N. N. Sogn.« Det kunde jo stundom vejlede Folk lidt til Bedømmelse af, om der var Ildløs eller ikke.

Husdyrbruget.

Paa samme Tid, som der blev gjort saa store Fremskridt i Marken, gik Husdyrbruget snarere tilbage end fremad. Besætningerne var kun smaa. Koantallet var næppe Halvdelen af, hvad der nu anses for passende af Landmændene. »Fodrings-spørgsmaalet« — ja, det eksisterede slet ikke, thi det, der den Gang blev budt Køerne til Livets Op-hold, vilde en moderne Landmand, hvis Loftsbjælker bøjer sig under brede Dynger af Grut, Klid og forskellige Slags Oliekager, slet ikke betegne med Navnet Fodring. Køerne fik slet ikke Kraftfoder om Vinteren, og man kan tænke sig, hvorledes de saa ud. Før man fik begyndt at mergle, mens Kornet groede smaat, gik det endda nogenlunde, thi da var Straaet fint og blødt og isprængt med Græs og lignende, fordi Markerne var urene. Men da Kornet groede stærkt, og Ukrudtet forsvandt, var der kun det bare Straa; det var grovt, maaske jordslaaet, fordi Kornet havde ligget i Leje. Køerne blev saa magre og kraftløse, at de ikke kunde rejse sig selv op om Morgenens, men maatte hjælpes op af Karlene. En tog i Halen (det kaldte man at tage Koen »ved Sengebaandet«), en anden tog i Hornene, og saa: hiv — op! Koen hjalp til med de Kræfter, den havde; ved fælles Anstrængelser kom Dyret paa Benene. Det var ikke noget usædvanligt, at man hver Morgen maatte hen i Kostalden og »rejse Køer«, før man begyndte paa det øvrige Dagværk.

Hvad det var, Køerne fejlede, vidste man ikke. Da hele Besætningen var nogenlunde ens, faldt man ikke paa at hente Dyrlæge. Derimod var det ikke sjældent, at man gik til en klog Mand eller en klog Kone og bad om Raad. I Nærheden af min Hjemstavn var netop en saadan klog Mand, der nød en Del Anseelse. Han var iøvrigt et forfaldent Subjekt med en stor rød Næse. Naar han kom ind til Køerne, forlangte han forskellige Ingredienser, deriblandt Brændevin, og saa — vilde han være ene med Dyrene.

Man kunde ogsaa benytte visse Hjemmeraad, der havde Traditionens Hævd. Et gammelt Middel, som jeg har set anvendt flere Gange, var følgende: Der blev gjort smaa Indsnit i Huden mellem Leddene paa den øverste Del af Koens Hale. I disse Indsnit blev anbragt Bygkærner, indsat saaledes under Huden, at de kunde blive siddende i længere Tid. Men saa begyndte de mere oplyste at paastaa, at »det var i den anden Ende, Køerne skulde have Kornet ind, hvis det skulde virke.«

Men hvad gode Raad og kloge Mænd og Koner ikke kunde udrette, det kunde Sommergræsningen. Køerne gik som Regel løse i Marken hele Sommeren. Selv om Græsvæksten som Følge af Driftsmaaden og den ringe Tilførsel af Gødning ikke var særlig kraftig, saa var der dog i Reglen nogenlunde rigelig Føde til Dyrene, fordi Besætningen kun var lille i Forhold til Arealets Størrelse. Det var utroligt, som de udmagrede Dyr kunde tage paa dem i Huld i Løbet af Sommeren. Om Efteraaret var

de næsten ikke til at kende igen. Mangen Landmand har sikkert ved Synet af de velnærede Køer ønsket at kunne have dem saaledes hele Aaret rundt. Efterhaanden blev man jo ogsaa klar over, at dette kunde naas ved naturlige Midler, men mange Landmænd var alligevel betænkelige ved at indskrænke Kornsalget til Fordel for Fodringen. Denne blev betragtet som en Art Luksus. »Det var rart nok at have de kønne Køer at gaa at se paa, men det var dog solidere at køre Kornet til Købstaden og faa de blanke Specier med hjem.« Indtægterne af Kreaturholdet var dog alle Tider smaa og tilmed afhængige af, hvor meget Held man havde med Besætningen.

Som et første lille Fremskridt paa Fodringens Omraade kan nævnes, at naar en Ko kælvende om Vinteren, blev den »slaaet ned« i Grebningen til en Balje og fik der et lille Kraftfoder i Form af lidt Grut og nogle Avner. Der var nemlig ingen Krybber i Baasene; Staldene var smaa og tarveligt udstyrede.

Det er klart, at under saadanne Forhold maatte Mejerivæsnet være noget helt andet og noget mere beskeden end den Industri, der nu skaffer Landmanden hans Hovedindtægt. Køerne kælvende om Foraaret, saa kunde de give lidt Mælk om Sommeren, naar de var paa Græs. Om Vinteren stod de for det meste »sene«, d. v. s. de malkede ikke. Mælken blev hensat i flade Trækar, saa Fløden kunde stille sig ovenpaa; den blev skummet af med en

stor flad Træske og heldt i Flødebøtten. Om Sommeren havde disse Trækar deres Plads i Mælkestuen, der ikke blev benyttet til andet, men om Vinteren blev de, for at Mælken ikke skulde fryse, stillet ind i Stuen paa Hylder under Loftet, hvor Mælken naturligvis blev forurennet af daarlig Luft og Røg fra Kakkelovnen.

Naar Kærningen skulde paabegyndes, blev Fløden taget op fra Mælkestuen og hensat ved Siden af Kakkelovnen, til den blev passende varm. Temperaturen havde Husmoderen »paa Fornemmelsen«, hun prøvede den ved at stikke Fingeren ned i Fløden. Da Gradeglas kom frem blev de dog foretrukne, og det var i Grunden det første Fremskridt paa Smørtilvirkningens Omraade, den første Begyndelse til det Samarbejde med Videnskaben, der nu beundres af Udlændingene.

Den Kærne, der beyttedes fra først af, var Stampekærnen, en høj Træbøtte med Laag over; i Laaget var der et Hul, hvorigennem Kærnestagen med den gennembullede Træbrikke paa Enden førtes op og ned. Det var imidlertid et temmelig strængt Arbejde at haandtere denne, og Svingkærnen fik efterhaanden Indpas. Det var en liggende Tønde med en vandret Akse, hvorpaa der var anbragt Vifter af gennembullede Træflager; paa hver Ende af Aksens var et Haandsving, saa to kunde hjælpe hinanden med at dreje den rundt. En anden Form af Kærner var Vuggekærnen. Den blev bevæget paa samme Maade som en Vugge, og ved denne

Bevægelse blev Fløden skvulpet mellem Tremmer, der var anbragt inden i Kærnen. Denne Slags Kærner fik dog mindre Udbredelse.

Om Vinteren, naar der ikke var saa megen Mælk, kunde Konen og Pigerne nok overkomme Kærningen, men om Sommeren maatte Karlene hjælpe til, naar de var færdige med deres Dagsgærning. De kunde da ofte være trætte nok af det anstrængende Markarbejde, og de satte derfor Pris paa Svingkærnen, hvor de kunde sidde ned ved Arbejdet. Kærnen blev stillet midt paa Gulvet i Bryggerset, og hele Mandskabet samledes derinde. Saa blev der arbejdet med fuld Kraft, man skiftede hyppigt, naar en var træt, løste en anden af. Oftest gik det meget gemytligt til, der blev sunget Viser og fortalt Kærestehistorier, den ene mere interessant end den anden, og haarrejsende Spøgelsehistorier satte Kryderi paa Underholdningen.

Selve Kærningen kunde imidlertid støde paa Vanskeligheder. Der hengik saa lang Tid mellem hver Kærning, om Vinteren en hel Uge eller mere, at Fløden imens kunde staa i Flødebøtten og blive grøn af Skimmel langs Træet. Opbevaringen af Mælken havde jo ogsaa sine Mangler, og det var da ikke saa underligt, at man ofte ikke kunde »faa Smør«. Naar der ikke var noget i Vejen, blev Kærningen tilendebragt paa 1 à 2 Timer, og det var med Spænding, at Husmoderen en Gang imellem kigede ned i Kærnen for at se, om de smaa Smørklumper begyndte at dannes.

Men saa kunde det hælde, at der gik Time efter

Time, uden at dette vilde ske. Stemningen blev mere og mere trykket, Husmoderens Ansigt blev mørkere og mørkere, og tilsidst maatte hun beslutte sig til at »koge det op«. Kærningen blev indstillet, og Fløden heldt op i en stor Gryde, der blev sat over Ilden. Saa stod man ved Siden af Gryden og skummede Smørret af, efterhaanden som det kom op. Man fik imidlertid ikke saa meget Smør ved den Fremgangsmaade, og det man fik, var daarligt. Det lignede Talg og kunde ikke sælges; det maatte bruges i Husholdningen.

Man søgte forskellige Forklaringer til disse Uheld med Kærningen. Nogle af de mere gammeldags mente, at Skarns Folk kunde bevirke det ved at »læse over Køerne« eller »kaste onde Øjne paa dem«, og saa var der ikke andet at gøre, end at ty til en klog Mand eller Kone. Saa blev der ogsaa læst over Køerne, og stundom fik de noget ind, men hvad det var, holdt den kloge Mand eller Kone ikke af at fortælle. Det skulde ellers være de mærkeligste Ting, der blev brugt. Andre mente, at ondsindede Mennesker paa en mere naturlig Maade fremkaldte »Besværigheder«, idet de lavede et Pulver af »onde Urter« eller købte det paa Apoteket og strøede Pulveret paa Græsset, som Køerne skulde æde. Naar Køerne paa den Maade havde slugt Pulveret, fremkaldte det den ønskede Virkning. Driftige Fabrikanter fandt paa at fremstille Medikamenter, som skulde forebygge Uheld med Kærningen. Hvor megen Humbug, der var forbunden med Fabrikationen, er ikke godt at sige, men man havde

Eksempler paa, at Midlerne hjalp, og mange fornuftige Husmødre betænkte sig ikke paa at købe dem.

Udbyttet af Mælkeproduktionen var selvfølgelig meget beskedent. Den overvejende Del af Smørret blev produceret om Sommeren. Det blev slaaet i Fjerdinger à 56 Pund og henstod i disse lige til om Efteraaret, da det blev solgt til Købmanden. Man kaldte det ret godt, naar der kunde sælges en Fjerding Smør af hver Ko. Prisen for en Fjerding var omkring ved 14 Rigsdaler. Den Smule, der blev produceret om Vinteren, maatte sælges efterhaanden. Da var det nemlig paa Grund af den daarlige Behandling saa uholdbart, at det ikke kunde taale at gemmes.

Det første Fremskridt, der skete paa Smørhandelens Omraade, var, at man om Sommeren solgte Smørret, saa snart man fik en Fjerding fuld, i Stedet for at lade det staa til om Efteraaret. Dernæst gik man over til al sælge det i Bøtter, hver Gang man havde kærnet. Saa lod Købmanden det sortere og pakke i Træer. Naar man fik de tomme Bøtter tilbage, fulgte der en Seddel med, hvorpaa Købmanden havde noteret de Fejl, han havde fundet ved Smørret. Ad den Vej blev Kvaliteten forbedret betydeligt.

Et stort Fremskridt i Retning af at forbedre Smørrets Kvalitet var det, da man fandt paa at indrette store Cementkummer med koldt Vand til Mælken, der stod i Blikspande, til Fløden var kommen op; man undgik saaledes den uheldige Virkning af den stærke Sommervarme.

Herregaardene gik i Spidsen med de store Fremskridt paa Mejerivæsenets Omraade og var derfor stadig forud for Bønderne med Hensyn til at opnaa højere Pris for Smørret. Jeg kan erindre, at Herregaardssmør kostede helt op til 4 Mark og 4 Sk. Pundet. Samtidig fik Bønderne kun 2 Mark og 6 Sk. for et Pund Smør.

Kreatursalget var ikke mere betydeligt end Salget af Mejeriprodukter. Om Vinteren var Køerne saa magre, at de saa at sige var usælgelige; men hen paa Sommeren, naar Knoklerne var blevne lidt mindre fremtrædende, blev der solgt en Del Køer til Prangere, som førte dem til København. Prisen for en god »Københavnsko« var henved 30 Rigsdaler — en Pris, der ikke opfordrede til at gøre meget for Husdyrbruget. Køerne blev drevne løse i Flokke paa 30—40 Stykker gennem Fyn og Sjælland.

Det var en hel lille Begivenhed for Landsbyens Beboere, naar en saadan Drift Kvæg omringet af 4—5 Drivere med hver en lang Pisk i Haanden kom marscherende ind i Byen og gjorde Holdt for at optage de i Sognet købte Køer. Det kunde være ganske pudsigt at se, hvorledes en saadan Ko teede sig, naar den efter at være kommen ud fra de hjemlige Omgivelser blev puttet ind mellem alle de fremmede Køer. Den kunde være svært tilbøjelig til at gøre Vrøvl og paa en af de ny Kammerater prøve de Kræfter, den havde erhvervet sig paa Græsmarken. Men den blev hurtigt belært om, at den var bedst tjent med at skikke sig efter det Selskab, den nu var

kommen iblandt. Man skulde tro, det ikke havde været saa let en Sag for Driverne at styre saadan en Flok løse Køer; men det gik endda. Køerne fik hurtigt Respekt for Drivernes Piske, og desuden holdt de en Slags indbyrdes Justits i Flokken. Det kunde jo ske, at en af dem kunde finde paa at sætte over Hegnet ind i en velholdt Blomsterhave eller smutte gennem et aabentstaaende Led ind til en Kornmark, og en af Driverne maatte saa efter den med det lange Ben forrest. Værre var det med Tyrene; de blev ogsaa drevne i løse Flokke; men saa blev der taget særlige Forholdsregler mod de mest ondsksfulde; de blev »nikkede« med et Stykke Reb fra Hovedet ned til det ene Forben eller bundet et Brædt for Øjnene, saa de ikke kunde se fremad. — Naar Køerne kom til København, blev de indsatte paa Bryggernes og Brændevinsbrændernes Stalde og fodrede med Mask og Bærme, »Spøl«, hvorfor de kaldtes »Spølekøer«. De kunde ved den Fodring malke godt og samtidig blive fede, hvorefter de blev solgt til Slagtere i Byen.

Svineholdet var lige saa beskedent som Kreaturholdet. Fra min Faders Gaard blev der solgt to Svin hvert Efteraar; de blev slagtede og Flæsket kørt til Svendborg. Det var, hvad man drev det til i den Retning.

Gødningens Behandling og Opbevaring var i høj Grad skødesløs. Ajlekummer fandtes ikke. Ajlen fra de Gaarde, der laa i Nærheden af Byejeen, havnede gerne i Vejgrøften, hvor den stod og forsumpede i mørkebrune Pytter med grønt Overtræk og

gav Næring til frodige Kolonier af Skræpper og Brændenælder. Det var et stort Tab af de Næringsstoffer, som skulde have været tilført Marken.

Da det gamle Forraad af Plantenæring, som blev frigjort ved Mergling og Brakbehandling, var ud-tømt, blev Afgrøderne ringere og Udbyttet af Marken mindre og mindre. Da kom det Ordsprog frem, at »Merglen giver en rig Fader og en fattig Søn«. Men samtidig indsaa man, at der maatte ske en Svingning i disse Forhold. Hvorledes det skete, er bekendt nok.

FOLKELIVSBILLEDER.

Tyendeforhold.

IKKE alene for Karlene, men ogsaa for Pigerne var der meget strængt Arbejde at udføre i Landbrugets Tjeneste i Sammenligning med nu. De hjalp til med Markarbejdet i langt større Udstrækning end i vore Dage. Det var ikke noget sjældent Syn at se en Pige gaa paa Ageren og sprede Gødning. I Høsttiden fulgte Pigen sin Mejer og bandt Neg Dagen lang eller hjalp til med at køre Korn eller rive Stubjord. Den Gang blev jo baade smaa og store Marker revet med Haandriver. Tidlig om Morgen og sent om Aftenen maatte hun udføre sit sædvanlige Dagsarbejde, f. Eks. Malkningen. Naar Køerne var ude i de længst bortliggende Marker, der kunde være en Fjerdingvej fra Gaarden, kunde hun nok faa Søvn af Øjnene, naar hun skulde have malket 12—14 Køer og være hjemme igen med Mælken, før Daglejerne kom, og hun skulde i Marken. Hun trak selv sin Mælkevogn, Vognstangen blev fastgjort i en Livrem af Læder, Garnnøglet hængte i en Krog ved Siden, saa havde hun begge Hænder fri til at strikke med.

I de mindre Gaarde bar Pigen Mælkebøtten paa Hovedet. For at den ikke skulde trykke Issen, blev der lagt en Krans, syet af Tøj, under den. Pigerne fik en saadan Øvelse i at balancere med Bøtten, at de ikke behøvede at støtte den med Hænderne; de passede »Bindehosen«. Det gav en rank Holdning. Bindehosen var baade unge og gamle Kvinders Følgesvend. At se en Kvinde komme gaaende uden den var saa ualmindeligt, at der blev lagt Mærke dertil.

Tjenestefolkenes Løn var en hel Del lavere end nu og ydedes paa en anden Maade, idet de fik en Del af den i Penge, en Del af den i Form af Naturalier.

En Forkarl eller Førstekarl i en almindelig Bodegaard fik halvaarlig 15 Rigsdaler eller 30 Kr. i rede Penge. Desuden fik han om Aaret Vadmel til en Frakke, Hvergarn til en Vest, 5—6 Alen Lærred og den Hør, der blev avlet efter en halv Skjæppe Høfrø, som han fik saaet i Marken. Endelig fik han et Faar underholdt, saa han havde Lammene at sælge og Faarets Uld at faa lavet Tøj af. Lønnen kunde herved blive noget varierende, efter som han havde mer eller mindre Held med Faaret. — Yngre Karle havde naturligvis mindre i Løn, og de fik intet Høfrø saaet og intet Faar underholdt, ellers var Faareflokken bleven for stor.

Førstepigen eller Forpigen, som hun kaldtes, fik 10 Rigsdaler halvaarlig og om Aaret Hvergarn til en Kjole, et Stykke Lærred ligesom Karlens, et Faar underholdt og en Fjerding eller en halv Skjæppe

Hørfrø saaet i Marken. De yngre Piger fik saa noget mindre; ogsaa her var Hørfrøet og Faaret udeladt.

Denne Lønningsmaade havde et Fortrin fremfor den nu brugelige, idet Forholdet mellem Husbond og Madmoder paa den ene Side og Tyendet paa den anden blev fæstnet derigennem, at deres Interesser mødtes. Var det »godt Grødevejr« for Kornet paa Husbondens Mark, stod Karlens og Pigens Hør og strakte sig og blev lang, og Faarene tyggede saftigt Græs og kunde give rigelig Mælk til Lammene. Naar Hørfrøet skulde saaes, satte Husbonden en Ære i at vælge det Stykke Jord, der bedst egnede sig dertil. Konen gjorde sit bedste for at lave et smukt og stærkt Stykke Lønningstøj. Begge ønskede godt for Tyendet og glædede sig, naar Karlen eller Pigen havde Held af »sin Besætning«, d. v. s. Faaret.

Den Gang var Tyendets Tjenestetid ogsaa længere end nu. Det var almindeligt, at en Karl eller Pige tjente i en Gaard i flere Aar. De kom til at høre til Familien paa en anden Maade end den, der nu i Følge Avertissementet, en Karl tager Plads efter, »betragtes som hørende til Familien« i det halve Aar, han holder det ud paa samme Sted. Tjenestefolkene levede sig saaledes ind i Forholdene paa Stedet, at de uvilkaarlig kom til at tage sig af Husbondens Sager, som om det var deres egne.

Naar Julen kom, fik hver af Tjenestefolkene et Hvedebrød, et Stykke Steg og en »Prosssekage«, lavet af Havregryn og Mælk og bagt i et sort Ler-

fad, et saakaldet »Sikar«. Denne Kage var, naar den blev stegt i Fedt og dyppet i Sirup, en meget skattet og nærende Spise. Den var saa anset, at den tidt var eneste Ret ved Julebesøgene.

Naar Tjenestefolkene havde faaet »Julemad«, som det kaldtes, benyttede de ofte Lejligheden til at arrangere en lille Sammenkomst, hvor de ligesom kunde føle dem som deres egne og have en Fornemmelse af at sætte Foden under eget Bord. Denne Selvstændighedsfølelse var maaske allerlykkeligst her, hvor de med virkelig Selvstændighed følgende ofte tunge Byrder ikke var tål Stede.

Der var den Gang større Tilfredshed hos Arbejderstanden og et bedre Forhold mellem Arbejder og Arbejdsgiver end nu; det gælder baade for Daglejernes og det faste Tyendes Vedkommende. En af Grundene til det gode Forhold var maaske, at Husbonden for det meste arbejdede Side om Side med sine Folk og ved sit Eksempel ildnede dem til at tage fat. Den Gang blev Manden ikke draget fra sit Arbejde ved Møder, Generalforsamlinger, Dyrskuer og alt det andet, som vor Tid har ført med sig.

Overtro.

I min Barndom troede man paa Hekse og Troldmænd, paa kloge Mænd og Koner, paa Spøgelser og onde Ords Magt. Det var ingen Sjældenhed at træffe en gammel Kone, om hvem Folk troede, at

hun kunde hekse. Vedkommende vidste selv, at hun blev holdt for en Heks, og hun kunde komme med Ytringer, der stadfæstede Folks Tro paa hendes overnaturlige Magt. Naar hun blev vred paa En, kunde hun udbryde: »Jeg skal vise dig, hvad jeg kan gøre dig!« — og saa vilde der times En noget ondt.

Onde Mennesker kunde ved Trolddoms Magt gøre deres Medmennesker Fortræd paa mange Maader. Det hed sig, at naar Heksen huggede en Kniv i Loftsbjælken og foretog de almindelige Malkegreb paa Skaftet, der vendte nedad, kunde hun tage Mælken fra Næstens Køer og malke den ned i sin egen Spand. Naar Pigerne derefter kom for at malke, gav Køerne Blod i Stedet for Mælk. Det var noget, der ikke hændte saa sjældent.

Det hed sig ogsaa, at Skarns Mennesker ved Trolddom kunde »slaa et Øje ud« paa et andet Menneske. Naar de slog et Søm ind i Bjælken og samtidig sagde nogle mystiske Ord, vilde vedkommende tabe Synet paa det ene Øje. Man kunde derefter se en mærkelig lille Plet i Øjet — det var et Mærke af Sømmet.

Naar Ens Uven kom kørende, kunde man gøre ham Fortræd ved at stikke med et Hesteskosøm ned i det Hul, som Hagen paa Hestens Sko havde efterladt i Vejgruset. Samtidigt skulde der siges nogle Ord, der som alt, hvad der skulde siges ved en saadan Lejlighed, ikke var af det gode. Hesten vilde da blive lam.

Det kunde hælde, at kørende blev opholdt ved,

at det ene Hjul under Vognen gav sig til at staa stille, holdt af onde Magter. Udenfor en Gaard i Byen standsede en Gang et Køretøj. Det venstre Baghjul vilde ikke gaa rundt, og den nærmer Hest var gaaet træt. Svedig og udaset var den, skønt den saa kraftig og velfodret ud. Der var tre Mænd paa Vognen. Den ene af dem gik ind i Gaarden og bad om at faa den syge Hest sat ind i Stalden og faa en anden at laane i Stedet for. Man undersøgte Hjulet; men der var intet at opdage. Naar man løftede det fra Jorden, kunde man snurre det rundt paa Akslen, saa lystig man vilde. Man skruede Møttriken af og trak Hjulet ud og satte det paa igen. Alt var i Orden, men naar man begyndte at køre, sad det fast paa Akslen og skurede hen ad Jorden. De rejsende fik en ny Hest og kom videre ved Hjælp af den. — Kloge Folk sagde, at ved en saadan Lejlighed skulde man bare tage Hjulet af og lægge det op i Vognen. Saa maatte Spøgelset eller det onde, som holdt Hjulet, løbe under Akslen og bære Vognen i Hjulets Sted, og saa var der intet til Hinder for at køre.

Folk, der kunde trolde eller hekse, var i Stand til at »forgjøre« andre, paaføre dem en eller anden Sygdom eller Lidelse. Denne var da gerne af en underlig gaadefuld Beskaffenhed. Ved Siden af Byvejen laa der en mindre Bondegaard. Stuehuset laa op til Haven, og Haven gik ned til Vejen. Midt paa Stuehuset var der en Dør, som førte ud til Haven. Naarsomhelst man kom der forbi, gaaende eller kørende, i ondt eller i godt Vejr, stod der en

Kone ved Siden af Havedøren og saa ud imod Vejen. Det var Konen i Gaarden. Naar hun gik inde i sine Stuer og mærkede, at nogen passerede Vejen, gik hun uden for Havedøren og stillede sig der, til de var kommen forbi; saa gik hun ind igen. Man mente, hun anede det eller havde det paa Følelsen, hver Gang nogen kom forbi. Vilde hendes Familie med Magt hindre hende i at gaa ud, blev hun syg. Hun var ikke sindssyg, men dog knuget af et underligt Tungsind, og Ro og Fred havde hun aldrig. Det var i nogen Tid et staaende Spørgsmaal, naar nogen havde passeret den Vej, om Konen havde været paa sin Plads, og det kunde al Tid besvares med Ja. Jeg har selv set hende der mange Gange. Nogle lo ad hende, andre beklagede hende. Konens sygelige Tilstand varede et Aars Tid. Saa ophørte den; men hun bevarede dog en Tilbagetruekethed overfor andre Mennesker. — Det var den almindelige Mening, at onde Mennesker havde kastet den underlige Svaghed paa hende.

Kort før min Tid var der en mærkelig Mand, som gik omkring i Sognet og tiggede. Man kaldte ham »Kæle Lars«, fordi han var saa kælen, saa venlig og sødladen, at det var modbydeligt. Man mente, han kunde forgøre Mennesker og Dyr, og alle var bange for ham. Ingen turde nægte ham noget; og dog troede Folk, at han nemmest kunde gøre dem ondt, der var gode imod ham. Der var en Karl, som al Tid drillede Lars og skældte ham ud. Lars kunde ikke komme ham til Livs, men han sagde: »Kunde jeg blive gode Venner med den

Karl, skulde jeg gøre ham en Ulykke.« Lars var halt og gik ved to Krykker, men naar han tog den Onde til Hjælp, kunde han, blev der sagt, lægge Krykkerne, sætte et Ølkrus med Øl i paa sit Hoved og springe over en Stente uden at tabe Kruset eller spilde Øllet. Naar han stod ved Siden af et Vangeled, medens der blev kørt et Læs Korn gennem Ledhullet, kunde han, blev der fortalt, tage fire Skæpper Sæd ud af Læsset, uden at nogen kunde se det eller hindre det. Naar han gik omkring og tiggede, satte han den første den bedste Dreng, han traf paa, til at bære sin Pose med de tiggede Madvarer i. Somme Tider sagde han til vedkommende: »I Dag kan du sagtens bære min Pose, for da er min Dreng ikke i den.« Med »min Dreng« mente han den Onde. Naar han kom til en Gaard og forlangte at være der om Natten, vilde han ikke nøjes med den almindelige Stodderseng, der stod til Brug for de mange Tiggere, der gik omkring, men han vilde sove i en bedre Seng og, det var paafaldende, helst sammen med en anden. Man holdt ikke af at nægte ham det. En Nat sov han sammen med Tjenestedrengen i vedkommende Gaard. Drengen turde af Frygt for Lars ikke læse sit Fædervor højt; da han begyndte at gøre det i Tankerne, sagde Lars: »Du vil nok til at sove, siden du gør den store Mands Tegn.« Drengen sov ikke meget den Nat. Lars brugte al Tid Udtrykket »den store Mand« om Vorherre. Han havde sagt, at han vilde lade sig levende hakke saa fint som til Pølse-mad, hvis han kunde blive salig.

— Kunde Ordets hemmelighedsfulde Magt anvendes i det ondes Tjeneste, saa kunde den til Gengæld ogsaa benyttes til at gøre godt med. I Sygdomstilfælde tyede man til en klog Mand eller en klog Kone og blev tit hjulpen. En ung Pige i Byen blev syg. Man hentede Lægen, men han kunde ikke skaffe Bedring. Pigen blev daarligere og daarligere, men hvad hun fejlede, vidste man ikke. Da besluttede man at hente en klog Mand, der boede i Nabobyen. Han kom og læste over den syge, men hvad han læste, véd ingen. Før han rejste, sagde han: »I Nat Kl. 12 vil hun blive saa daarlig, som hun ikke har været før, men det skal I ikke lade Eder forurolige af.« Da Karlen kørte ham hjem — det var om Aftenen — sagde Manden: »Vend dig nu om og se tilbage, saa skal du se, hvad der løber bag efter Vognen.« Men det havde Karlen ikke Mod til. Kl. 12 blev Pigen daarligere, som Manden havde sagt, men derefter bedredes hun Dag for Dag og kom sig helt.

Brokskade kurerede man saaledes: Paa en ung Eg af omtrent tre Tommers Tykkelse blev Stammen flækket saa langt, at der kunde dannes en Aabning stor nok til, at den syge kunde føres derigennem. Det skulde, saavidt jeg husker, ske paa en Torsdag. Naar den syge var ført gennem Træet, blev Stammen trykket sammen igen og ombundet med Hamp. Efterhaanden som den groede sammen, vilde Brokskaden heles og den syge blive helbredet. Men hvis En huggede Træet over, vilde han faa Sygdommen, som den anden var blevet

befriet for. Man kunde i Skoven finde Træer med synlige Ar efter en saadan Kløvning.

Der var en Kunst, som bestod i at kunne »dølge«. Ordet vil i denne Betydning sige det samme som at stille, standse, bedøve. Visse Folk, der havde lært lidt mer end deres Fadervor, kunde udøve den. De kunde stille rindende Blod, standse et Par løbske Heste, faa en bidsk Hund til at blive venlig og stille; de kunde, naar der var Ildebrand, begrænse Ilden til den Bygning, den var opkommen i — alt sammen ved at læse nogle Ord.

Vi havde hjemme en Del Lærred, der laa til Blegning paa Græsplænen i Haven. Om Aftenen blev det taget ind og lagt inden for Havedøren, og uden for Døren stod en Hund bunden, der var bekendt for sin Bidskhed mod fremmede. Men en Morgen var Lærredet borte, stjaalet, og ingen havde hørt Hunden sige et Kvæk. Den fejlede tilsyneladende intet. Man mente, det var klart, at Tyvene havde forstaaet ved Trolddom at berøve den Brugen af sin Stemme, medens de tog Lærredet.

En Mand i vort Sogn havde vist, at han kunde stanse et Par løbske Heste uden at gribe fat i dem, blot ved Hjælp af visse Besværgelser. Han var en Dag ude i sin Mark, da et Par Plovheste løb løbsk i Nabomarken. Medens Hestene foer hen over Marken i vildt Firspring, og alle, der saa det, løb efter dem, gik han hen til Hegnet og stod og skar nogle Pinde, som han lagde i mærkelige Figurer. Pludselig drejede Hestene om og galoperede op imod ham. Da de var naaet hen til ham, slog de alle

otte Ben i Jorden og blev staaende bomstille. — Naar et Par Heste blev standsede paa den Maade, skulde de helst aarelades med det samme for at komme af med noget af det hede, ophidsede Blod.

En Dag i Høstens Tid blev en Pige, der gik og bandt op, skaaret meget slemt i Haandleddet af sin Mejers Le. Høstarbejderne stimlede sammen om hende. Der stod de allesammen, Mænd og Koner, Karle og Piger, i en Hob paa den store Mark mellem de lange Rækker af Neg og vidste hverken ud eller ind. I Midten laa den saarede Pige med Angsten malet i sit Ansigt og holdt med den anden Haand paa det flængede Haandleddet, hvorfra Blodet pulsede ud og løb ned over hendes Klæder og dannede røde Strømme paa hendes hvide Forklæde. Da tog den ene af Sammensætterne, som havde Ord for at kunne dølge Blod, sin Hat af og lagde den paa et Neg, bøjede sig over Pigen med alvorligt Ansigt, tog fat paa det saarede Haandleddet og læste nogle sagte Ord over det. I samme Nu, og det er sikkert, holdt Blodet op med at løbe, og Saaret blev senere helet.

Der var ogsaa en anden Udvej, naar man kom for Skade at saare sig. Kunde man faa fat i en linned Klud, skulde man væde den med det første Blod, der flød af Saaret, og derefter opbevare den paa sit blotte Legeme, f. Eks. paa Brystet, saa den aldrig blev kold. Da vilde Saaret snart komme sig; men tabte man Kluden, var det ikke til at faa helet igen.

I min Fødeby opstod en Gang Ild i en af Gaar-

dene. Der var stor Fare for, at Ilden vilde brede sig til de nærliggende Bygninger. Da kom en Herkabsvogn kørende i fuld Fart til Brandstedet; Herremanden fra Brobygaard stod af Vognen og ilede rundt omkring Branden. Da saa de tilstedeværende, hvorledes Luerne slog sammen om den brændende Gaard uden at angribe Naboejendommene. Herremanden gik tilbage til sin Vogn; men idet han forlod Brandstedet, strakte Luerne sig efter ham ligesom for at gribe ham.

— Baade Mænd og Kvinder kunde helbrede syge og afværge Ulykker ved at læse visse Ord, som andre ikke kendte. Men naar der blev gjort ondt, var det mest Kvinder, som fik Skylden. Der var hemmelighedsfulde Bøger, som de kloge Mænd ejede; af dem lærte de de magiske Ord, de skulde bruge. Derimod hørte man ikke noget om, at Kvinder var i Besiddelse af den Slags Bøger. Der blev talt meget om en Bog, der hed »Cyprianus den tolvte«. — En Gang var der en Mand, der havde taget en Trolddomsbog hos en klog Mand for at lære hans Kunst. Men der blev saadan en Støj og Tummel i Huset hver eneste Nat, at han ikke kunde beholde Bogen under sit Tag. Da saa Manden, der ejede Bogen, tilfældig kom kørende forbi hans Hus, løb han ud med Bogen for at give ham den. Men den anden blev ved at køre, og Manden med Bogen i Haanden maatte blive ved at løbe bag efter Vognen. Saaledes løb han de halvanden Mil, der var til den kloge Mands Gaard, før han kunde slippe af med Bogen. Da sagde den anden til ham:

»For Eftertiden lader du nok mine Bøger være i Fred!«

Der var visse Midler til at forebygge, at døde gik igen. Jeg har kendt en Mand, der lod Porten lukke, saa snart Liget af hans Hustru var ført ud af Gaarden. Derefter gik han rundt omkring Gaarden og strøede Hørfrø i en Ring uden om den. Samlivet mellem ham og Konen havde ikke været saaledes, at han havde Grund til at ønske Besøg af hende.

Troen paa det overnaturlige vævede sig sammen med de religiøse Begreber. Overtroiske Forestillinger var knyttet til Præst, Kirke og kirkelige Handlinger. Kirkehuset var ikke, som man skulde tro, et Sted, hvor man al Tid kunde føle sig tryk. Netop ved Kirken holdt man ikke af at færdes ved Nattetid.

Man troede, at der var begravet et levende Dyr under hver Kirke. Den Gang, man byggede Kirkerne, blev det nedgravet i Jorden, hvor Kirkebygningen skulde rejses. Hvis denne Forholdsregel ikke blev taget, vilde Kirken ligge under for det ondes Magt og synke i Jorden. Men dette Dyr gik igen om Natten og varslede Død, hvor det blev set. I vor By var det et Lam, der var gravet ned under Kirken. Det var ikke saa faa Mennesker, der havde set Kirkelammet hoppe om paa tre Ben, især Folk, der var født paa en Søndag; de havde en særlig Evne til at se sligt. Lidt uden for Byen var der en Stente, hvor en Gangsti stødte til Vejen; her, lod det til, holdt Kirkelammet mest af at færdes,

thi her blev det tit set. Men naar det viste sig ved en Gaard eller et Hus, var det et sikkert Tegn paa, at her vilde Døden snart kræve et Offer. — Et Lam var alligevel et forholdsvist uskyldigt Dyr; vi Børn var glade ved, at vi i vor By havde et Kirkelam. I Nabobyen havde de en Kirkehest. Den gik ogsaa paa tre Ben, og den var det ikke hyggeligt at møde om Natten, naar den kom haltende og man hørte dens ulige Fodslag og saa Ilden fra dens Næsebor lue gennem Mørket. I et andet Nabosogn havde de en Kirkeso med en hel Flok Grise. Dette Selskab skulde det være endnu mere gyseligt at møde end Hesten.

Folks Opfattelse af Præsternes Stilling var ejendommelig. Præsterne selv bidrog en Del dertil ved deres tilbagetrukne, noget hemmelighedsfulde Holdning. Præstens Opgave var større den Gang endnu. Han skulde ikke blot forkynde Guds Ord og forrette de kirkelige Handlinger; han skulde direkte tage Kampen op mod det onde, naar det viste sig i Form af Spøgeri og Trolddom. I »den sorte Skole«, som ingen andre studerende gik i, blev han udrustet til Kampen. Der lærte han at benytte de stærke Bøger, som det onde ikke kunde staa for. — Naar døde gik igen og huserede for slemt og gjorde det for broget for de levende, var det Præstens Bestilling at mane Gengangeren ned, læse over ham, til han sank i Jorden og blev der for stedse. Der fortæltes om en Præst, som gav Kusken Ordre til at spænde for og køre for ham, men hvorhen fik Karlen ikke at vide, før efterhaanden de kørte.

Da de var kommen et Stykke uden for Byen, lod Præsten Karlen holde, steg af Vognen og gik ind paa Marken, hvor han straks mødte en Skikkelse i Liglagen. Præsten tog en Bog frem og begyndte at læse op af den. Da slog Skikkelsen Bogen fra Præsten. Denne lod Bogen ligge og tog en anden, kraftigere Bog frem og begyndte at læse i denne. Skikkelsen vilde endnu ikke give tabt, men sagde til Præsten, at *hans* Levned heller ikke var rent, thi han havde en Gang i sin Studentertid taget et Firskillingsbrød i en Bagerbutik uden at betale det. Da tog Præsten en Firskilling frem, kastede den paa Jorden og sagde: »Der er den!« og gav sig atter til at læse. Da sank Skikkelsen i Jorden og var borte.

Baade med levende og døde kunde Præsten have et Alvorsord at snakke. I vort Sogn levede en Mand, der havde ført et ugudeligt, ryggesløst Levned. En Dag blev han kaldt op til Præsten. Han kom hjem med blegt Ansigt og saa fortabt ud. Da man spurgte ham, hvad Præsten vilde ham, svarede han, at nu vidste han, hvornaar omtrent han skulde dø. Han døde kort Tid derefter.

I min Skoletid var der en af Drengene, som paa-stod, at han kunde skaffe den, som gik over en krybende Skruptudse, en Sygdom paa Halsen. Drengen tilhørte en Familie, som i flere Slægtled havde været betragtet som Skarns Folk, der kunde hekse og forgøre andre. Da hans Farmoder blev begravet, udtalte Præsten ved Jordpaakastelsen:

»Du føres ned til Helveds Porte,
men drages op igen.«

Og ved hans Oldemoders Grav udtalte Præsten de frygtelige Ord:

»Om du end længe bier her,
saa er dog Helvede dit Hjem;
din Seng er redt i Mørke.
Forraadnelse er din Fader og din Moder,
og Ormen din Søster og din Broder.«

I Familien var der en Mand, som hængte sig. Han blev begravet en Efteraarsaften efter Solnedgang. Kisten blev løftet over Kirkegaardsmuren — den maatte som andre Selvmorderes ikke føres gennem Kirkegaardsporten — og firet ned i et Hul, der var gravet i en Udkant af Kirkegaarden, saa tæt ind til Muren, som Graverne kunde komme. Hverken Jordpaakastelse eller Salmesang fandt Sted. De Græstørv, der dækkede Pladsen, hvor Graven blev gravet, var lagt til Side og blev lagt tilbage igen, saa Grønsværet kunde skjule Sporene af Begravelsen.

Der blev i de Tider talt meget om overnaturlige Ting. Naar Folk kom sammen, underholdt de hverandre med Spøgelsehistorier og Beretninger om mystiske Tildragelser. Vi Børn var opmærksomme Tilhørere. Vi blev saa bange for Spøgeri og saa mørkerædde, at vi ikke turde gaa udenfor Døren en mørk Vinteraften. I de lyse Sommeraftener stod vi paa Gaden i Flokke og fortalte grufulde Historier, den ene værre end den anden, til

det begyndte at skumre, og ingen turde gaa ene hjem. Naar Pigerne kom sammen de lange Vinteraftener for at karte, blev der fortalt mange mærkelige Ting. Nogle af Beretningerne stammede fra ældre Tider og lød mer eller mindre sandsynlige, andre knyttede sig til Datiden og var, hvad selve de meddelte Kendsgerninger angik, paalidelige.

Der fortaltes om en Gaardmandskone, som skulde have været saa urimelig til at hekse. En Dag da Høstfolkene var i Arbejde ude paa Marken, sagde en af de fremmede: »Se, der kommer en Hare løbende!« »Sikke noget Snak!« sagde Karlen i Gaarden, »det er jo vor Moer.« I samme Øjeblik stod deres Madmoder ved Siden af dem. Saadan en Hare, blev der sagt, kunde kun skydes med Hagel, der var støbt af Sølv. Blev den det, vilde Konen findes liggende saaret i sin Seng. — En Dag gav Pigerne sig til at bage Pandekager i Konens Fraværelse for at skaffe sig en Lækkerbidsken. Men til deres store Overraskelse fløj Pandekagerne, den ene efter den anden, op igennem Skorstenen og forsvandt, saa saare de var bagte. Pigerne bagte ikke Pandekager paa egen Haand efter den Dag.

Der var Fortællinger om enlige Fodgængere, der ved Nattetid havde mødt en stor sort Hund, der kom farende med en lang rød Tunge rakt ud af Halsen. Og saa kunde det ske, at vedkommende blev kastet i Grøften paa en uforklarlig Maade. Hvad det sidste angaar, var der dog dem, der mente, at det nok havde været »en Bjørn« og ikke en Hund, der kastede dem i Grøften.

En Daglejer, der levede i min Tid og ogsaa arbejdede for min Fader, havde en mærkeligt fortrukken, skæv Mund. Den havde ikke været skæv al Tid; han fortalte selv, hvorledes det var gaaet til, at den blev det. Han gik en Aften forbi en Skov, hvor man vidste, at meget Spøgeri holdt til. Da hørte han en Kat mjave inde i Skoven. I dumdristig Kaadhed mjavede han bagefter. Men da han kom hjem, saa hans Kone, at Munden var skæv. Den var bleven siddende i den skæve Stilling, som den var kommen i, da han mjavede.

Paa Herregaarden Søbysøgaard var der en Port, som ikke kunde holdes lukket om Natten. Man kunde lukke den om Aftenen, saa forsvarligt man vilde — om Natten ved Tolvtiden fløj den op med et Brag. En ældre Kone, der som Pige havde tjent paa Herregaarden, fortalte, at hun flere Gange havde set, hvorledes Porten fløj op. Samtidig lød det, som om en Vogn i rask Fart rullede op for Hoveddøren, skønt der ingen Vogn var at se.

En Dag, da der blev begravet en Kone, som i levende Live havde hekset og holdt til med den Onde, blev Hestene for Ligvognen staaende, da de skulde passere en Bro over en Bæk. Det var ikke muligt at faa dem til at trække Vognen over Vandløbet. Det saa ud, som om de var gaaet i Staa med et tungt Læs. Da gik en Mand af Følget hen og slog Kors for Hestene, og nu trak de villigt og uden Anstrængelse Vognen videre. Mærkeligt var det ogsaa, at i det Øjeblik, Hestene blev staaende, sagde et af den Afdødes Børn, en lille Pige: »Hvor

er nu min Moder?« Det kunde betyde baade det ene og det andet.

Der var Fortællinger om Mennesker, der havde begaaet en eller anden stor Forbrydelse uden at blive opdaget og uden at faa den Straf, der tilkom dem. De kunde ikke finde Hvile efter Døden, fordi de maatte aabenbare, hvad de havde gjort. Men det Menneske, som det lykkedes dem at faa det aabenbaret for, blev al Tid sygt eller tog Skade paa Forstanden.

Noget før min Tid skulde der være forfaldet en uhyggelig Begivenhed ved Herregaarden Sandholt i Sydfyn. Alle Mennesker kendte Historien derom. Den blev sat paa Vers; mange skrev Visen af, og den blev tit sunget. Beretningens Indhold var følgende:

I tidligere Tider var der begaaet nogle forfærdelige Gravran i Sandholtslyndelse Kirke. De aabne Begravelser under Kirken, Herregaarden Sandholts Familiebegravelser, blev plyndrede. Røverne brækkede Kisterne op og tog de Smykker og Værdigenstande, som kærlige Hænder havde givet de afdøde med i Kisten. Men ikke nok hermed. Røverne huserede frygteligt med Ligene og Skeletterne, medens de plyndrede dem. De stillede dem op til Væggen, slog dem paa Siden af Hovedet, saa de tumlede om mellem hverandre, spottede dem og sagde til Levningerne af de fordums Herremænd: »I har før været noget, men hvad er I nu?« Da Ugerningsmændene var døde, kunde de ikke faa Ro i Graven. De gik igen og vandrede om paa Kirkegar-

den ved Nattetid, og kom der Mennesker, vilde Genfærdene i Kast med dem.

Saa hændte det en mørk Aften, at en Pige, der tjente paa Sandholt og havde været ude i et Ærende, gik over Kirkegaarden paa Hjemvejen. Visen begyndte saaledes:

»Det var en Pinsedags Aften,
jeg maatte til Møllen gaa.
Og der mit Ærend jeg endte
og hastede' for hjem at naa.«

Da kom der en Skikkelse gaaende imod hende. Hun mente, at det var hendes Kæreste, der tjente paa Gaarden som Forrider, og sagde derfor: »Godaften — er det dig, Hans Forrider?« Da slog Skikkelsen sin Kappe til Side og sagde: »Vil du se, hvem jeg er?« Pigen saa, at han var gloende rød. Hun sagde til ham: »Jeg ser, at du er en fordømt Aand.« Da gav Spøgelset sig til at plage hende. Han spurgte, om hun kunde læse de tre Troens Artikler.

»Det kan jeg,
saa det for dine Øren skal sjunge!«

svarede hun. Men der var endnu mere, hun maatte læse af Bibel og Katekismus, og godt var det, at hun kunde det.

»Naar du en Snes Aar fylder,
kan jeg, saa skal du dø!«

sagde han til hende, men hun svarede:

»Du kan mig pine og plage,
men døde mig kan du ej.«

Han lod hende ikke fare, før hun havde lovet ham at mødes med ham hver Pinsedags Aften i de tre første Aar. Da de skiltes, sagde han Farvel og vilde gribe hendes Haand; men hun rakte en Snip af sit Forklæde frem. Det tog han om, men da han trak sin Haand tilbage, var der svedet fem Huller i Forklædet. Saa forsvandt Spøgelset. — Pigen blev syg. Det var værst omkring Midnat, for da kom Spøgelset for at plage hende, sagde hun. Naar hendes nærmeste sagde til hende, at nu var Klokken 12, og saa vilde det snart blive bedre, svarede hun: »Klokken er ikke 12 over al Verden endnu.« Hver Pinsedags Aften vilde hun, tre Aar i Træk, staa op af sin Seng og gaa ud for at møde Spøgelset. Men hendes Familie hindrede det ved at holde hende tilbage med Magt. Da hun fyldte tyve Aar, var Sygdommen paa sit højeste, og man troede, hun skulde dø. Men hun overlevede det, kom sig, og blev gammel, før hun døde.

Det fortæltes, at Urtemanden paa Herregaarden havde set Spøgelset flere Gange. Det havde endogsaa været ham saa nær, at det havde strøget ham paa Ærmet. Men han passede paa ikke at tale til Spøgelset, og naar det ikke blev tiltalt, havde det ikke Lov til at aabenbare sig for En. Havde Pigen ikke sagt Godaften til Spøgelset, var hun gaaet fri, og havde hun ikke kaldt det en fordømt Aand, havde det ikke faaet Magt til at plage hende, thi hun var en troende Kvinde, som det onde ikke havde Magt over. Men det Ord maatte hun ikke have sagt, thi det havde hun ikke Ret til. Havde

hun ikke været saa vel bevandret i sin Kristendom, var hun aldrig sluppen levende fra Spøgelset. Det svedne Forklæde gemtes og vistes frem, naar Historien kom paa Tale.

Julelege.

Det, der karakteriserede Ungdommens Forlystelser, var Dans og atter Dans. Den Aarstid, Dansen mest blev dyrket paa, var Vinteren, særlig Jule-tiden. Sammenkomsterne fandt Sted om Aftenen og kaldtes Julelege. Det var en fast Regel, at der skulde »leges Jul« i otte Aftener. Den første Juleleg fandt Sted anden Juledags Aften, og saa blev der fortsat hver Søndag Aften, til Tallet var naaet. Det kunde slet ikke gaa an at lade sig noget afkorte.

Søndagen før Jul samledes en Del af de unge Karle hos Oldermænden og gik derfra i sluttet Trop hen til den Gaard, der stod for Tur, for der at »bestille Julestue«. Forpligtelsen til at huse de unge gik nemlig paa Omgang, og det faldt ingen ind at nægte sin Skyldighed i den Retning. Det var den gamle Lavsaand, der gjorde sig gældende. De, der saaledes havde bestilt den første Julestue, havde derefter Ret til at gaa hen paa et Sted, hvor der var lidt Beværtning, og der drikke en Flaske Brændevin paa deres Regning, som vilde deltage i Julelegene.

Anden Juledags Aften mødte de unges Lav, d. v. s. Sognets unge Mennesker i Alderen fra 14 til 22 Aar, paa det paagældende Sted. Man blev beværtet med Smørrebrød, Brændevin og Kaffe, som man alt-sammen fik frit. Som en Slags Vederlag havde Værten Ret til at indbyde nogle af sin Familie, eller hvem han vilde, til at deltage i Gildet. Naar der var »gamle Karle« med, gav de en Mark i »Dansepenge« til »Musikanteren«, som herved fik et velkomment Tillæg til de tre Mark, der var hans faste Løn hos Lavet. Desuden gav de en Flaske Brændevin til Lavet; den blev drukket i Løbet af Aftenen.

Ud paa Aftenen gik to af Lavets Karle hen til den Nabo, der nu stod for Tur, og bestilte næste Aftens Julestue. Naar det var udført, bekendtgjorde Musikanteren det ved med en vis Alvor og Værdighed at træde frem paa Gulvet og sige: »Lyd i Huset!« og derefter meddele, hvor de maatte møde næste Søndag Aften.

Dans var som sagt Aftenens Hovedfornøjelse, og den blev dreven med Kraft og Lyst. Saasnart der var danset et Par Danse, smed Karlene Frakken og dansede i de bare Skjortearmer. Det lettede Arbejdet og — sparede Vadmelsfrakken, saa Glangsen ikke gik af den. Ingen gik i indført Fabriks-tøj, men i hjemmævvet Vadmæl og Hvergarn. Vestyryggen, som kom til Syne, var undertiden af hvidt Lærred.

De almindeligste Danse var Runddanse samt »Firtur«, »Sekstur« og »Skotsk op og ned«. Af ny Danse

blev i den Tid indført »Française«, »Lançiers« og »Fandango«, der alle tre udmærkede sig ved de pæne, rolige Bevægelser, der ikke var nær saa anstrængende som de førstes hurtige Omdrejninger. Nogle fandt paa at fordreje »Fandango« til »Fa'n-dans'me'«; men det var dog saa som saa med den Vittighed, og de fleste vilde helst være fri for den. »Øvelse gør Mester« — det Ord kan passende anvendes paa den Færdighed, mange af de unge opnaaede i at svinge sig paa Dansegulvet. Højde-maalet var at kunne danse »avet Vienervals«; dertil hørte en betydelig Lethed og Smidighed.

Til en Afveksling blev der sunget Sange. Det var et tiltalende Syn at se de unge staa frem paa Gulvet og synge med Alvor og Anstand. Sangene var af en Beskaffenhed, der gjorde de unge Menne-sker al Ære. Jeg vil f. Eks. nævne Mads Hansens: »Vi har sagt det saa tidt, og du véd det saa godt, du er mægtig, du Kvinde i Nord«. De fleste af Sangene skrev sig fra Trearskrigen. Efter den lange Krig og dens sejrige Afslutning var Jord-bunden rigtig beredt for disse Sange, af hvilke jeg vil nævne »Den Gang jeg drog af Sted« og Plougs stemningsfulde:

Nattens dæmrende Taager
 har sig paa Engen lagt;
 der kun Soldaten vaager
 paa sin farlige Vagt.
 Medens hans Blikke vanker
 gennem det øde Rum,
 sysler hans stille Tanker
 udi hans Helligdom o. s. v.

Der var ogsaa Lægfolk, hvis Navne ikke blev bekendt, der skrev smukke Sange, af hvilke jeg erindrer Begyndelsen til et Par:

I en Morgenstund blid
 udi Sommerens Tid,
 ja, det var just ved Midsommertide,
 vi stod alle bered',
 og vi ilte af Sted
 for at kæmpe for Danemarks Rige.

— — — — —

og:

Den Gang Almagts Gud
 sendte Budskabet ud
 om at vække Naturen af Dvale,
 da den skinnende Sol
 i sin bræmmede Kjol'
 spredte Lys over Bakker og Dale,

Gik der Budskab om Land
 til den fredsæle Mand
 om at ruste sig fluks for sin Konge.

— — — — —

Jeg kan ikke erindre mere af disse Sange, der burde have været bevarede, men det anførte giver en Forestilling om Tonen, der gik igennem dem. Der var en Del Sange, der slet ikke blev trykt, men gik skrevne fra den ene til den anden. Senere blev en Del af dem trykt i Skyttesangbogen.

Der ligger en tilsyneladende Modsætning i Drikkeriet og i det, at de Unge kunde staa frem paa Gulvet og synge de smukke Sange med Alvor og Anstand. Men Datidens Ungdom var Overgangsled

mellem den Tid, da Raahed og Drikkeri var det fremherskende, og den Tid, da Tilegnelsen af Kundskaber gennem Læsning af gode Bøger og Indførelse af smukke Sange begyndte. Netop i den Tid blev der i vort Sogn dannet den første Læseforening og en Sangforening.

Der kunde tydelig spores en Kamp mellem gode og onde Indflydelser. At de første sejrede, har Erfaringen vist.

Dertil har Højskolen bidraget, al den Stund det for en Del gennem den er gaaet op for den danske Bondestand, at Erhvervelsen af gode Kundskaber kan højne den til at løse de Opgaver, Fremtiden ikke vil undlade at lægge frem for den.

Et Eksempel paa, at det den Gang ikke nyttede at stille for store Fordringer til en Mands Dygtighed i at føre Regnskaber, selv naar det gjaldt Sognets Kasse, skal her fortælles. Et Medlem af Sogneforstanderskabet, som havde ført Tilsyn med Skolens Ombygning, kunde ved Regnskabsaflæggelsen kun angive, at saa og saa mange Penge havde han lagt ud dertil. Dette blev taget for gode Varer.

Fastelavns-gilder og Pige-gilder.

Som en Slags Afslutning paa Julelegene kom Fastelavns-gildet, der fandt Sted Fredagen før Fastelavns Søndag og blev anset som Glanspunktet i Vinterens Forlystelser. Forud for det egentlige Gilde

gik Fastelavnsridningen, og den var ikke den ringeste Del af Forlystelsen. Om Formiddagen mødte Karlene til Hest i Oldermændens Gaard, iført al Slags Stads, som Pigerne om Morgenens havde pyntet dem med. En af Karlene var »Konge«, en anden »Dronning«. Kongen var overmaade pragtfuldt udstyret, Dronningen var iført en klædelig Kvindedragt. Naar Toget var samlet, forlod det Oldermændens Gaard i en lang Række, to og to ved Siden af hinanden. I Spidsen for Optoget red en malet og udpyntet »Bajads«. Saa red de fra Gaard til Gaard baade i Byen og paa Marken. Hvert Sted fik de Smørrebrød, Øl og Brændevin, saa meget de vilde nyde, og desuden en lille Pengegave af Manden, som til Gengæld ved Afskeden fik et Hurra, der kunde høres over hele Byen. Hen paa Eftermiddagen kunde det nok hænde, at en eller anden af Deltagerne havde nydt for meget af de vaade Varer, saa han dinglede paa Hesten eller maatte vende hjem og lægge sig for at faa Rusen overstaaet til om Aftenen, saa han kunde deltage i Gildet. Drukkenskab var den Gang mere almindelig end i vore Dage, da Afholdsforeningerne gør et velsignet og godt Arbejde imellem Folk. Stundom fandt Uheld Sted, idet en Karl eller Hest blev sparket. Det var ikke saa mærkeligt, naar saa mange fremmede Heste kom sammen; Rytterne var tilmed ikke alle Herre over deres Heste. Det var derfor naturligt, at en eller anden Husband kunde være lidt betænkelig ved at udlevere en af sine Heste til det Brug.

Lykkedes det ikke at faa Rideturen i Stand, kunde man tilbringe Dagen med at »sanke Æg«, en ganske morsom og uskyldig Fornøjelse. Karlene blev delt i to Flokke; af hver Flok blev der udtaget en af de raskeste. Disse to skulde i Kapløb indsamle hver tyve Æg, der blev lagt i to Rækker med tre Alen mellem hvert Æg. De skulde hente et ad Gangen og lægge det i en Kurv, der stod for Enden af Rækkerne. Slog en af dem et Æg i Stykker f. Eks. ved at lægge det i Kurven, var Slaget tabt for den Part, han repræsenterede. Ellers var den, der blev først færdig med Indsamlingen, Sejrherre, og lønnes med et livligt Hurra. Den tabende Part maatte give en Flaske Brændevin, som blev drukket ved Gildet om Aftenen. Eftermiddagen blev tilbragt med at spise Æg og spille Kort. Hver Karl havde fem Æg, som hans Madmoder havde givet ham med; Konen i Gaarden, hvor Gildet skulde holdes, kogte Æggene for dem. Det var en gemytlig Fællesspisning, som her fandt Sted. Mange af de ældre tog Helligdag og var Tilskuere ved de unges Forlystelser eller besøgte hverandre indbyrdes.

Om Aftenen kom de unge Piger, og Dansen begyndte. Der blev ogsaa spillet Kort — Trekort og Polskpas — og desværre paa en saadan Maade, at det ofte gjorde et slemt Skaar i en eller anden af Karlernes Løn. Folk var tilbøjelige til at spille højt Spil, ogsaa de der ikke havde Raad til at tage Følgerne. Det høje Spil gav let Anledning til Meningsforskell; den rigelige Mængde Brændevin, der blev nydt, virkede ikke som koldt Vand i Blodet, og

Uenigheden kunde enkelte Gange gaa saa vidt, at den maatte afgøres ved Næveretten.

Søndagen efter mødte Lavet igen for at faa Regnskabet gjort op og betalt; thi ved dette Gilde skulde alt, hvad de fik, baade Mad og Drikke, Værelse og Belysning, betales. Denne Lejlighed blev benyttet til at holde Gilde en Gang til med Dans o. s. v. Dette blev betalt efter et Skøn tillige med det øvrige — ellers kunde man have blevet ved i det uendelige.

Med *Pigegildet*, der blev foranstaltet og betalt af Pigerne, sluttede Ungdommens Vinterforlystelser. Det fandt Sted anden Paaskedag og havde sin særlige Interesse derved, at Pigerne bød Karlene op til Dans. Her kunde det komme til at gaa slemt ud over de Karle, der ikke var stive i Dansekunsten. De blev vraget af Pigerne og kunde faa Lov til at sidde og »slide paa Bænkene« eller gaa ud i et af de andre Værelser og tage sig et Slag Kort. De Piger, der heller ikke var dygtige til at danse, havde ved dette Gilde en fortrinlig Lejlighed til at tage Revanche for den Tilslidesættelse, der var vist dem ved de tidligere Gilder.

Et Fingerpeg i Retning af, hvorledes Forholdet, om end noget skjult, kunde være mellem de forskellige unge Mennesker, kunde man faa ved at lægge Mærke til, hvilke Karle Pigerne først bød op til Dansen. Her var et temmelig sikkert Holdepunkt, naar man vilde danne sig en Mening om, hvem der stod højest i den eller den Piges Gunst. Erfaringen viste, at det Forhold, der var iagttaget

mellem et Par unge Mennesker i Gildestuen, kunde udvikle sig til mere og blive bestemmende for hele Livet, men her vil vi lade Tavsheden raade.

Bryllupper og andre Gilder.

Et Bryllup var en stor Begivenhed. Der blev indbudt saa mange Mennesker, at Gæsternes Antal kunde løbe op til et Par Hundrede. Brylluppet stod den Gang som nu hos Brudens Forældre. Hele Byen skulde med; var Brudgommen ikke fra samme By, skulde de ogsaa med fra den By, han var fra. Saa var der hele Familien; blot det kunde regnes ud, at den eller den var i Slægt med Brud eller Brudgom, skulde han med. Saa var der Bekendtskaber, Forretningsforbindelser o. s. v. Det kastede en vis Glans over Festen, naar der var mange med fra Købstaden; det var kun Bryllupper af anden Rang, naar der ingen Købstadfolk var med. Købmanden og »Klædehandleren« var derfor gerne med. Ingen af de indbudte blev hjemme; det vilde have været en Fornærmelse mod Indbyderne.

Indbydelsen blev besørget af »Skafferen«, den Mand, der for Størstedelen havde Ledelsen af hele Arrangementet i sin Haand. Han var vel bevandret deri, da han fungerede over hele Sognet. Det kan heller ikke nægtes, at det var en Bestilling, som fordrede Øvelse og Dygtighed. Skafferen skulde være alt og alle Steder. Den Dag, han skulde ind-

byde, kaldtes han »Bydsteren«. Han tog Stokken i Haand og gik fra Gaard til Gaard, fra Hus til Hus og sagde hvert Sted, naar han var kommen inden for Døren og havde hilst Goddag: »Jeg skal hilse fra N. N. og hans Forlovede, samt hendes Forældre, om I vil være saa gode at møde hos dem paa Fredag Formiddag Kl. 10 for at faa noget at leve af og saa følge med til Kirken og høre paa en kristelig Brudevielse og derefter vende med tilbage for at deltage i denne glædelige Bryllupsfest.« Paa sin Rundgang bestilte han hos de nærmeste Naboer fire Piger eller unge Koner til at »gaa for Borde« og fire Karle til at være »Skænkere«. Disse otte skulde — i Forening med Skafferen — besørge Opvartningen.

Indbydelsen fandt Sted otte Dage førend Brylluppet, for at Folk kunde faa Tid til at levere »Føring«. Denne var meget omfangsrig og bestod af 6—8 Pund Oksekød, lige saa meget fersk Flæsk, en Kalvefjerding og en Gaas, And eller Høne, 1—2 Pund Smør og en Snes Æg, og, hvis vedkommende var beslægtet med Brud eller Brudgom, tillige en Tønde Øl, 4 Kander Brændevin og nogle Flasker Vin. Som Følge af denne Levering Fødevarer behøvede de, der gjorde Gildet, ikke at gøre store Indkøb. Føringen blev bragt om Onsdagen, mest af Tjenestepigerne, for at ogsaa de kunde faa deres Part af Gildet. Der blev nemlig holdt »Føringsgilde« om Aftenen, til hvilket der blev indbudt en Del Karle for at »danse med Føringspiger«.

De øvrige Forberedelser var meget omfattende.

Skafferen og en af Gaardens Karle brugte over en hel Dag til at køre omkring i Byen og hente Borde, gik omkring med Kurv paa Armen og indsamlede Fade, Tallerkener, Skeer, Knive, Gafler og andre til Borddækningen hørende Genstande.

Bruden havde ogsaa sit forberedende Arbejde at gøre. Hun skulde bestille 6—8 »Smykkepiger«. Disse havde flere Hverv at udføre. De skulde pynte Kirken, anskaffe og bekoste »Brudebilledet«, gaa i Spidsen for Brudetoget til og fra Kirken og optræde om Aftenen, naar Brudevalsen skulde danses. Der var Travlhed, og der var Spænding over alt og alle.

Stuehusets Værelser kunde selvfølgelig ikke rumme det store Antal Gæster, der skulde komme; der maatte skaffes Plads paa anden Maade. Man tog derfor begge Loerne i Brug og beklædte dem langs Væggene og under Slyden med Lagener, der blev syet sammen til et stort Tæppe og anbragt paa udspændte Snore. Dette Arbejde blev udført af Pigerne, der skulde gaa for Borde.

Skænkerne havde den Bestilling at møde paa Føringdagen og skære Tobak. Denne blev nemlig købt i Ruller og maatte skæres med en Tobakskniv. — Hver maatte saa vidt muligt have sit bestemte Hverv, ellers løb det hele ud i vild Forvirring.

Naar Føringen var bragt, var et helt Værelse pakket til med Fødevarer og Gulvet i et Kornhus lagt over med Øltønder og Brændevinsankere. Det var Kokkekonens Opgave at faa alt dette anvendt

paa bedste Maade, saa Gæsterne kunde blive tilfredsstillede i alle Retninger og Folkene i Gaarden have Ære deraf. Thi i længere Tid efter at Gildet var holdt, var det et staaende Samtaleemne, hvorledes det var lykkedes alle vedkommende at løse deres Opgaver. En Kvinde som Kogekonen udviste ved en saadan Lejlighed en Omsigt, Energi og Kraft, som mangan Mand maaske vilde have fundet det vanskeligt at præstere. Men hun havde ogsaa Raadighed over hele Huset — over Husmoderen, der i den Tid var sat helt ud af Spillet, over alle Opvarterne og Bryggerskonerne, over Gaardens Folk, der maatte besørge Ærinder for hende; ja selv Skafferen, der dog ogsaa var en Avtoritet, maatte, naar Kogekonen var kommen, for en Del staa under hendes Kommando. Men de var alle sammen villige til at underkaste sig hende, naar blot det hele kunde faa et godt Resultat.

Dette var Forberedelserne. Saa kom den store Dag, Fredag, da Vielsen skulde finde Sted. Gæsterne mødte ikke præcist til den Tid, Bydsteren havde nævnt. Det var næsten en Regel, at de »villeste«, Præsten, Degnen, de store Gaardmænd, Folk fra Kjøbstaden, kom sidst — maaske for at de kunde blive beskuet af de først ankomne.

Var Brudgommen fra et andet Sogn, kom han og Gæsterne fra den By, han var fra, kørende i Følge, den saakaldte Brudesuite. Skænkerne red ud for at møde dem; de maatte hen ved Siden af Brudgommens Vogn for at hilse paa Brudgommen, derpaa i en Fart tilbage til Gaarden for at nyde

en Bid Brød og en Snaps og saa igen ud at hilse paa ham. Dette skulde ske tre Gange. Var Kusken paa den forreste Vogn saa hensynsfuld at køre lidt sindigt, kunde Skænkerne lige naa at komme uden for Porten den sidste Gang. Det var flovt, hvis de ikke naaede det. Rideturen kunde antage saadanne Former, at Hestene daarlig forvandt Følgerne af det vilde Ridt.

Efterhaanden, som Gæsterne kom, blev de anbragt ved et solidt Frokostbord. Naar alle havde forsynet sig med Mad og Drikke, begav man sig paa Vej til Kirken, al Tid til Fods, hvis Brylluppet fandt Sted i Byen. Skaren var ordnet i følgende Optog: Først Musikanterne, 3—4 i Tallet, derefter Smykkepigerne ledsaget af hver en Karl, saa kom alle de unge, ogsaa parvis, og tilsidst alle de gifte, ligeledes parvis. Lige efter de ugifte, foran de gifte gik Brudeparret. Naar hele Skaren med fuld Musik i Spidsen og under Kirkeklokkens Kimen vandrede opad mod den hvide Landsbykirke, afgav den et nydeligt Skue, og saa mange af Sognets Folk, som kunde komme til Stede, tog Opstilling langs Vejen eller ved Kirken for at glæde sig ved Synet af al denne Festlighed og alle disse glade Mennesker, thi Glæde og Feststemning skinne ud af alle Ansigter. Al den Plads i Kirken, som ikke blev optaget af Bryllupsskaren, blev besat af Tilskuerne. Naar Brudetalen var holdt af Præsten, Vielsen fuldbyrdet og Ofringen til Præst og Degn foregaaet, begav Brudeskaren sig i samme Orden som før og under Musik og Klokkekimen

tilbage til Gildesgaarden. Ved Udgangen af Kirken var det Skik, at Brudefolkene kastede en Haandfuld Smaamønt ud i Grams til Drengene, som med dette for Øje havde taget Opstilling uden for Kirkedøren. De kastede sig i en Hob paa Jorden mellem hverandre for at gramse saa mange som muligt — til stor Morskab for Tilskuerne.

I Gildesgaarden blev Gæsterne modtaget af Skænkerne med Smørrebrød og en Snaps; den første Times Tid efter Kirketiden benyttede de til at »gaa lidt ud i Byen« for at se sig om. Naar de kom tilbage, havde Musikanterne taget Opstilling uden for Storstuedøren (thi paa en saadan Dag faldt ingen ind at gaa ind ad Dagligdøren). Hver det Gang en Flok Gæster viste sig i Porten, begyndte de at blæse et Stykke enten en Dansemelodi eller en Melodi til en bekendt Sang eller ogsaa en Marsch, der passende kunde sætte de gaaende i et pænt Fodslag. Det var altsammen lagt an paa at løfte Stemningen, og Resultatet viste sig i det straalende Humør, der var til Stede hos Gæsterne. Hverdagslivets Brydsomheder og forskellige Sorger havde man strøget af sig.

Naar Gæsterne var kommen tilbage fra deres Spadsereture, blev Brudefolkene »sat til Bords« med begge Næstemændene (Forloverne) ved den ene Side og Staabagkonerne ved den anden. Derpaa begav Skafferne sig ud mellem Gæsterne og indbød dem til at komme og se »hvorledes Brudefolkene sad«. Hvad Meningen hermed var, vidste man nok. Man gik derfor ind og hilste paa Brudefolkene, der

nu var Mand og Kone, ønskede dem Lykke og Velsignelse og ofrede sin Brudegave til dem. Denne bestod i redePenge. En Husmand gav 1 Daler, en Gaardmand to eller tre. Det kunde ske, at en nærbeslægtet eller en særlig Velynder af Brudeparret lagde »en blaa Lap«, en Femdalerseddel, paa Tallerkenen. »Det saa kønt ud,« sagde Folk. Den samlede Sum kunde ved store Bryllupper løbe op til flere Hundrede Kroner. »Har de Pengene, kan de købe, hvad de har mest Brug for,« saaledes ræsonnerede man.

Naar Ofringen var forbi, kom den sværeste Opgave, som Skaffer og Vært havde at løse under hele Gildet. Den bestod i at faa Gæsterne sat til Bords, og Vanskeligheden laa i at faa dem anbragt i den rigtige Rækkefølge. Der var nemlig mange Hensyn at tage. Der skulde tages Hensyn til vedkommendes Stilling, om han var Lærer, Gaardmand, Husmand, Haandværker o. s. v., om han var fra Købstaden eller fra Landet. Købstadfolkene skulde nemlig hædres ved at sættes op. Saa var der Slægtskabet, som skulde tages i Betragtning; jo nærmere man var beslægtet med Brud eller Brudgom, jo højere skulde man selvfølgelig op. Der var ogsaa Alderen at tage Hensyn til; af to ellers ligestillede skulde den ældste naturligvis sidde øverst. Disse forskellige Forhold kunde gribe ind i hverandre, saa der kunde komme Tilfælde, hvor det næsten var umuligt at bestemme vedkommendes Plads i Rangfølgen.

Naar Gæsterne saa endda vilde have imødekom-

met Skafferen i hans Anstrængelser, men tværtimod! De gjorde ham Hvervet saa vanskeligt som muligt. De trak sig tilbage, naar han viste sig, forpattede sig i Krogene, saa han formelig maatte paa Jagt efter dem i Loer og Lader. Ingen gik til Bordet, før han blev pillet frem og trukket hen til den for ham bestemte Plads, og saa kunde han endda i overdreven Beskedenhed protestere af alle Kræfter: Nej, den og den var ældre o. s. v. Var det saa lykkedes en eller anden at undgaa Skafferens Efterstræbelser saa længe, at han kom til at sidde et Par Pladser for langt nede, følte han sig i højeste Grad forurettet og blev dybt fornærmet. Rent galt blev det, hvis Skafferen ligefrem havde overset et eller andet Slægtskabsforhold eller andet, der skulde tages i Betragtning. Det vakte den bitreste Misfornøjelse. Jeg mindes, næsten med Gysen, hvorledes jeg selv en Gang kom til at lade Brudgommens Fætter spise ude i Loen! Jeg fik ikke megen Glæde af det Gilde.

En vis Takt hørte der til for at foretage dette paa en saadan Maade, at ingen følte sig stødt. En Gang var en Gaardmandskone Skafferen behjælpelig med at sætte til Bords. Da alle Gaardmandskonerne var anbragt, sagde hun til en Flok Husmandskoner, der stod i Baggrunden af Stuen: »Kom nu alle I andre.« De blev saa vrede over dette Udtryk, at de sad tavse og med surt Ansigt under hele Maaltidet.

Endelig havde Skafferen overvundet alle Vanskelighederne og faaet Gæsterne anbragt ved Bordet;

men det havde ogsaa taget en hel Time. For den øverste Bordende sad Brudeparret, Bruden med Myrthekrans paa Hovedet og langt hvidt Slør hængende ned ad Ryggen. Nærmest ved Brudgommen sad Næstemændene, derefter Præsten (han var dog kun med ved de større Bryllupper), saa Degnen, dernæst Købmændene fra Købstaden, saa kom Brudens og Brudgommens Søsken og øvrige Familie, derefter Sognefogden, de større og til sidst de mindre Gaardmænd. Paa den anden Side Bordet, al Tid ved Væggen, sad Kvinderne i en tilsvarende Rækkefølge. Ude i Loen sad Husmændene, Kuskene, yngre Tjenestekarle og Folk, der ikke hørte til nogen bestemt Afdeling. Der blev saa vidt muligt sørget for, at ingen Koner eller Piger kom til at spise i Loen.

Først blev der spist Suppe, Kødsuppe med Kød-boller, »Kløsesuppe« kaldtes den; derefter »Peberrods-kød«; saa Steg, Gaase-, Ande-, Høns- og Flæskesteg, og endelig Kage, Kransekage, Æblekage og Lagkage. Drikkevarerne var Øl, Vin og Brændevin, saameget enhver vilde drikke. Musikanterne gjorde deres Bedste, hvad der bidrog til at forhøje Stemningen. Mens der spistes Steg, blev der om-baaret en Tallerken, hvori hver Gæst lagde sin Skærv, en Firskilling eller mindre, til Musikanterne, som fik en Del af deres Løn paa denne Maade.

Naar Gæsterne havde forsynet sig med Mad og Drikke, traadte Skafferen med alvorlig Mine og selvbevidst Holdning — thi en Avtoritet var han — frem paa Gulvet omgivet af Vært og Værtinde,

og alle Opvartere, en ret anselig Stab, for at »læse fra Bords«. Den Munterhed, der hidtil var udtrykt i alles Ansigtstræk, forsvandt i faa Øjeblikke, og alle saa alvorlige ud. Skafferen »hæmmede« sig et Par Gange og begyndte: »Har de ærede Gæster nu forsynet sig med Mad og Drikke, saa vil vi læse og takke for Mad.« Her blev et Vers af en Bryllupssalme afsunget, ledsaget af Musikken. Derefter fortsatte Skafferen: »Først skal jeg paa Brudefolkenes Vegne, samt Værtens og Værtindens, takke Gæsterne, fordi de er mødt her i Formiddags og har fulgt med til Kirke og hørt paa en kristelig Brudevielse samt ofret med dem til Kirkens Betjente og atter vendt med tilbage for at deltage i dette Glædesmaaltid. Dernæst skal jeg bede at undskylde, hvis noget skulde være forsømt med Skaal eller Skænke, Bord eller Bænke; det er da ikke deres Skyld, som dertil skulde lade, men vores Skyld, som det skulde frembære. Og endelig maa ingen forlade dette Hus, førend de har modtaget hver en Kop Kaffe og forblevet her for at deltage i Dans og anden Lystighed, jo længere, jo kærere. Saa tilsidst skal jeg bede Eder om at møde her i Morgen igen for at deltage i nok et Maaltid ved denne glædelige Lejlighed. Velbekomme Eder alle sammen!« Det samme gentog sig ude i Loerne i Brudeparrets Nærværelse. Den ejendommelige rimede Vending i Midten af Talen peger sikkert længere tilbage tilbage i Tiden.*

* A. Chr. har nævnt, at ved en saadan Lejlighed udstrækkes Gæstfriheden ogsaa til Købmanden og hans Familie — et smukt

Naar Gæsterne var gaaet fra Bordet, blev der dækket for Opvartningspersonalet, Musikanterne og Husets Folk, i alt en Styrke paa en Snes Mennesker. Det var gerne et meget gemytligt Maaltid. De fleste af Deltagerne stod hinanden nær til daglig, og havde de nu været heldige med at løse deres Opgaver ved Opvartningen og Arrangementet, var Humøret højt oppe.

Resten af Eftermiddagen blev benyttet til smaa Spadsereture i Byen, især naar der var Gæster fra et andet Sogn; da skulde der jo stiftes Bekendtskab mellem disse og de indenbys. Om Aftenen blev der drukket Kaffe. Saa blev Storstuen ryddet for Borde og Bænke og Gulvet fejjet, thi nu skulde en af Bryllupshøjtidelighedens vigtigste Akter foregaa, idet Brudedansen eller Brudevalsen, som den kaldtes, skulde danses.*

Vidnesbyrd om et Tillidsforhold, meget ofte prøvet gennem mange Aar, ikke sjældent gennem flere Slægtled. Som »min Faders Datter« har jeg mere end en Gang været med til Bryllupsgilder og med den dybeste Interesse set Skikke, der oprindelig var hævdvunden Form i Kongens Slot og Adelenes Borge, og som ganske illustrede mine Studier af det 16de Aarhundrede. Naar den fynske Gaardejer i vor Tid lader det fornemste, hans Gaard ejer, de unge Sønner og Døtre, bære Maden frem for Gæsterne, saa ligger deri jo ganske samme smukke Mening, som i at det var ældre og yngre Adelsmænd, der gik for Borde f. Eks. ved Christian den andens Bryllup eller Christian den fjerdes Daabsgilde. S. Br.

* Ingemann har i Glæde over de smukke og indholdsrige Bryllupsskikke skrevet nogle Dansevise ved Bryllupsgilder. De findes tillige med forklarende Bemærkninger »Om Folkeskikkene« i »Blandede Digte 1832—1842«. S. Br.

Smykkepigerne stillede sig op i en Rundkreds paa Gulvet med hver et tændt i Lys i Haanden. Først dansede Skafferen med Bruden. Derefter dansede Brud og Brudgom. Skete der nu det Uheld for Brudgommen, at han slog fejl an i Takten, ja da tog det sig ikke godt ud. Der kom et forlegent Udtryk over Tilskuernes Ansigter; thi det passede slet ikke til Situationen at le deraf, dertil gik det hele alt for alvorligt for sig. Endelig dansede Næstemændene og de nærmeste af Familien med Bruden. Kunde Brudgommen ikke danse, hvad undtagelsesvis kunde være Tilfældet, maatte han indtage den mere beskedne Stilling, at sidde og se paa de andres Dans; men det var ikke saa flovt, som at slaa fejl an i Takten.

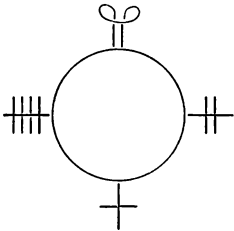
Naar Brudedansen var forbi, og Smykkepigernes Lys slukte, var Adgangen fri for alle, og der blev derefter danset med Liv og Lyst til langt ud paa Natten. Der blev danset baade i Storstuen og i den ene af Loerne; der blev selvfølgelig spillet begge Steder. For at vise de fremmede, »de udensogns«, en Opmærksomhed, gik Sognets unge ned i Loen og lod de fremmede beholde Storstuen. Men ud paa Aftenen følte de unge Lyst til at lære hverandre at kende, hvorfor de skiftede Danselokale og blandede sig mellem hverandre. Der kunde da stiftes Bekendtskaber, som senere gik over til at blive mere fortrolige og tilsidst endte med et Bryllup, et Resultat, der blev hilst med Glæde i begge de paagældende Sogne. Ad den Vej kunde to Sogne komme til at staa i et udbredt Slægtskabsforhold.

til hinanden. — Blev det Regn- eller Snevejr, maatte man være lidt nøjsom for at finde det hyggeligt ude i Loen, thi da blev Lergulvet opblødt og alt andet end tilfredsstillende at danse paa. Men man tog det med Gemytlighed og kaldte det at »trine Ler«. I Begyndelsen af den her beskrevne Tid var man heller ikke ukendt med at finde Lergulv i Storstuen. Det faldt gerne sammen med de smaa blyindfattede Ruder. Det gik dog hurtig op for Folk, hvilken Behagelighed det var at have et kønt hvidt Bræddegulv i sin Stue, og Lergulvene forsvandt.

Mens de unge dansede i Storstuen, lagde de ældre Beslag paa de andre Stuer og tilbragte Tiden med at spille Kort. Der blev mest spillet »Trekort« og »Polskpas«. Det sidste blev gjerne spillet lavt og gav en ret uskyldig og behagelig Tidsfordriv. Det lignede det senere saa meget brugte »Sjevin-sel«, men hver Mand havde kun 5 Kort.

»Trekort« blev derimod spillet højere. Dette berygtede Spil, hvis blotte Navn i mange Aar havde en helt uhyggelig Klang, bærer den største Del af Skylden for, at Kortspil af mange blev fordømt som en alt andet end uskyldig Fornøjelse. Spillet var ganske simpelt. Deltagernes Antal kunde være forskelligt. Der blev givet tre Kort til hver og derefter lagt et op, som angav, hvad der var Trumf. Man kunde sige »Pas« eller spille med; i sidste Tilfælde tilkendegav man det ved et Slag med Knoerne i Bordet. Den, der gav Kort, leverede Indsatsen, 9 Skilling, som blev fordelt mellem dem,

der fik Stik, 3 Sk. pr. Stik. Fik en af Spillerne ingen Stik, var han »bet«. Beterne blev skrevet op paa Bordet med Kridt; de blev skrevet omkring en Rundkreds, der passende kunde tegnes uden om Lysestagen, dobbelt saa stor som Foden af denne, og anbragt ud for hver Mands Plads. Den første

Rundkreds med Beter.

Bet, der faldt, kaldtes »Tyren« og blev skrevet med et særligt Tegn, den næste blev mærket med en Tværstreg, den tredje med to Tværstreger og saaledes videre. Naar man syntes, der var tilstrækkelig mange Beter paa Rundkredsen, blev der spillet om dem som Indsats, en for en. Tyren gjaldt 3 Sk., den næste 6 Sk., den tredje 9 Sk. o. s. fr. Tværstregerne viste, hvad hver Bet gjaldt. Var der f. Eks. 10 Beter — flere lod man sjældent staa — gjaldt den sidste 30 Sk. og gav altsaa altsaa 10 Sk. pr. Stik, som den, der havde Beten, maatte betale. Beternes stigende Størrelse lagde en uhyggelig Spænding over Spillet, og Brændevin blev der drukket til. Naar der skete et rigtig fint eller forvovent Slag, lød det gerne: »Det var en Taar værd!« og saa klinkede man og drak. Man bandede og slog saa haardt i Bordet, at Snapseglassene og alt, hvad der stod paa Bordet, dansede og raslede. Naar Stemningen var sat tilstrækkelig op, blev man enig om, »at lade Tyren springe«, d. v. s. den blev skrevet med en Tværstreg over, og det betød, at den nu gjaldt 6 Sk., den næste

Bet 9 Sk. o. s. v. idet alle Beterne blev 3 Sk. højere. Men der kunde selvfølgelig spilles meget højere. Jeg saa en Gang fire Gaardmænd spille Trekort saa højt, at det i hvert Slag gjaldt en Specie (4 Kr.). Det var næsten stygt at se paa, hvorledes de store Dynger af Sølvpenge, der laa paa Bordet, gik fra den ene af Spillerne til den anden. Den ene af dem vandt til sin Skat, omtrent halvandet Hundrede Kroner. Da han kom hjem og fortalte sin Kone det, svarede hun roligt, at han behøvede ikke at spille for at vinde Pengene til Skatten, thi dem havde de. Men han behøvede heller ikke at spille for at tabe, thi de kunde nok faa Anvendelse for de Penge, de havde. Det fortalte Manden selv bag efter. Hvad de Mænd, der tabte Pengene, fortalte deres Koner, da de kom hjem, og hvad disse svarede dertil, blev der ikke meddelt noget om. — Det høje Spil førte let til Uenighed, Trætte og stundom Slagsmaal, og det forledte enkelte til at spille falsk ved at blande og give Kortene saaledes, at de selv fik de bedste. Der forefaldt Scener, som vakte Latter hos nogle af de tilstedeværende, hos andre derimod Foragt og Afsky. En Gang, da fire Gaardmænd sad og spillede Trekort, bemærkede den ene af dem, at en af de andre »pakkede« Kortene og spillede falsk Spil. Men han lod som ingen Ting, til han havde faaet saa mange Beter, der kunde staa paa Bordet. Saa spyttede han i Hænderne og viskede alle Kridtstregerne ud, gav den falsk spillende en klaskende Lussing, sprang op og forlod Spillet efterladende

de andre i stum Forbavselse. Den, der fik Lussingen, fandt sig ogsaa deri. En anden Gang blev to, der sad lige over for hinanden, uenige om Spillets Gang; de kom i Trætte, rejste sig op og greb fat i hinanden, skubbete med Bordet og væltede Brændevinsflasken. Den ene forsøgte at slæbe den anden over Bordet for at faa ham ud paa Gulvet og der banke ham. Saa lagde de andre Gæster sig imellem og fik Striden standset. Saadanne Optrin kunde finde Sted mellem Mennesker, der aldeles ikke blev regnet til de daarlige Subjekter.

Ud paa Aftenen kunde de spillende afbryde Spillet og gaa ind i Storstuen og tage dem en Svingom, nærmest for at faa Anledning til at give deres Mark i Dansepenge til Musikanterne. Disse fik nemlig hele deres Løn — med Undtagelse af, hvad der blev givet ved Bordet — paa denne Maade. De kunde tjene godt ved saadant et Bryllup, ofte hver en Snes Kroner, men saa havde de ogsaa fire Dage at spille i. Den største Risiko, de løb, var den at blive forfaldne til Drik. Naar de sad og spillede, skulde de jævnlig læskes med Øl og Brændevin. Blev det ikke budt dem tit nok, strøg de — mellem Dansene — Tonerne til Omkvædet: »Kom og lad os faa en Taar«. Opfordringen blev straks forstaaet og efterkommet. Musikanterne paastod, at »Fiolen« derefter fik bedre Klang. Det kan heller ikke nægtes, at det kunde være baade »tørt« og trist for dem at sidde der og spille en hel Nat, mens de dansende stadig hvirvlede Støvet op i en Sky omkring dem. De var gerne klædt i sort, men henad

Morgenstuuden var Tøjet næsten hvidt af Støv. De Musikantere, der kunde »staa Turen igennem« uden at forfalde til Drik, var sikre paa — naar de da ellers var dygtige — at komme først i Betragtning, naar der skulde bestilles Spillemand til et Gilde.

Dansen gik til Kl. 3—4, i hvert Fald om Vinteren naar Natten var lang. Om Sommeren holdt man ikke af at danse, naar Lysene kunde slukkes. De ældre tog gerne hjem Kl. 1—2. Præsten blev der kun, til der var drukket Kaffe om Aftenen. Degnen holdt derimod ud med de andre. Han var gerne en ivrig og dygtig Kortspiller.

Gildet fortsattes om Lørdagen, men Præsten og dem fra Købstaden var ikke med mer end den første Dag. Gæsterne kom Kl. 2—3 og blev modtaget med Musik i Gaarden som den foregaaende Dag. Nu var det ikke saa besværligt at faa dem sat til Bords, da de skulde have de samme Pladser som Dagen forud, undtagen hvis der da var begaaet Fejl, som nu skulde rettes. Det sidste kunde give Anledning til pudsige Scener. De, der skulde flyttes højere op, var fornærmede fra Dagen før og gjorde Vanskeligheder. For den, der ikke skulde have med det at gøre, var det helt morsomt at se paa, hvorledes Skafferen stod og trak i de misfornøjede Mennesker og bønfuldt dem om at komme, mens de vedblivende strittede imod med tydelig Hævnfølelse. Ellers blev der spist, drukket, danset (med Undtagelse af Brudevalsens) og spillet Kort som om Fredagen.

Om Søndagen sluttede Gildet. De nygifte gik i Kirke om Formiddagen, ledsaget af Næstefolkene og Musikken. Om Eftermiddagen kom Gæsterne. De var dog ikke saa talrige, som de to første Dage; de fleste af dem, der var med Fredag og Lørdag, kom ikke om Søndagen. Derimod kom der en Del Børn og ældre Folk, som ikke havde været med før. Retterne var de samme, som de to foregaaende Dage. Skafferen gav sin Bordtale en lille spøgefuld Afslutning, saalydende: »Gid Vuggen maa paa Gulvet gaa, naar Aaret det er omme.« Disse Ord gav Bruden Anledning til at sænke Blikket i bly Undseelse, medens Gæsterne smaalo. Om Aftenen blev der atter danset til langt ud paa Natten. — Saa havde Gildet varet i tre, og naar vi regner Føringsgildet med, i fire Dage.

Naar Gildet var sluttet, og Skaffer, Kogekone, Bryggerskoner og alle mandlige og kvindelige Opvartere havde faaet hver en Kurvfuld Levnetsmidler med sig hjem, blev alt det, der var tilbage af den rige Overflod, fordelt mellem Byens Smaafolk, saa disse ogsaa kunde faa deres Part af Nydelsen og Glæden.

Ovenpaa alt dette havde Gaardens Folk flere Dages Arbejde med at levere alt det laante og alle de tomme Øltønder og Brændevinsankere tilbage. Et saadant Gilde kunde derfor lægge Beslag paa Gaardens Arbejdskraft i fjorten Dage.

Naar alt var bragt i Orden inden Døre, de snavsede Gulve gjort rene, og Møblerne sat paa deres gamle Pladser, hang Brudebilledet i Glas og Ramme

paa Væggen i den pæne Stue, som et Minde om den Dag, da Husfader og Husmoder sluttede Pagt for Livet.* Det blev malet af Landsbymaleren, som gennem Øvelse havde erhvervet sig en vis Færdighed i dette Stykke Arbejde. Midtpunktet var Brudeparrets Navn, prentet med mange kunstfærdige Snirkler. Derunder stod et eller flere Vers, meget fint prentede. Udenom var malet en Blomsterkrans og paa hver Side af denne en Engel, der blæste i i Horn. Jeg husker en Indskrift, der lød saaledes:

»Gid, at Himlens høje Fred,
Maa følge deres Fremtids Fjed.«

Hos en af mine Bekendte hænger paa Væggen nogle Brudevers, som en god Ven af ham skænkede ham, da han holdt Bryllup. De blev forfattet af en Skolelærer, der var Lejlighedsdigter, og lyder saaledes:

I Livets Urtegaard der staar
saa underskøn en Blomst hvert Aar
i Vaar og i Skærsommer.
Den tryller Hjerte, Sind og Sands
og taber ej en Gang sin Glands,
naar Vinterstormen kommer.

Den er en Balsam, stærk og sød,
og i hver Vunde, hver en Nød
den dulmer hver en Smerte;
og under Sorg og Sjælevee
den gyder Trøst og Haab og Fred
ind i beængstet Hjerte.

* Smlg. Troels Lunds Beskrivelse af Adelens Bryllupsdigte, Epithalamier. S. Br.

Den stammer og fra Støvets Dal,
 men kom fra høje Himmelsal
 at skabe her et Eden.
 Se derfor er dens Magt saa stor —
 den trives overalt paa Jord
 og kaldes *Kærligheden*.

Først smiler den til os saa blid
 i Uskyldsaa, i Barndomstid
 og vore Fjed betrygger.
 Og gennem Ungdoms skønne Vaar
 dens Pragt en egen Ynde faar
 og Vejen for os smykker.

I fandt den og paa Eders Vej;
 den blomstrer der og falmer ej,
 naar I om den vil frede.
 Og naar den parret er med Tro,
 da vil den og i Eders Bo
 Velsignelse udbrede.

Ja, kære unge Brudepar!
 den Pagt, som I nu sluttet har,
 af Herren selv er grundet.
 Og mange har i Prøvens Tid
 og under Livets Kamp og Strid
 i den just Lykken fundet.

O, Kærlighedens milde Gud!
 Sign denne Brudgom og hans Brud
 med Livets bedste Glæde!
 og hisset i din Herlighed
 du Salighedens høje Fred
 af Naade dem berede!

Begravelser.

Det var Skik og Brug at den, som mødte til en Begravelse, var indbudt til at deltage i Maaltidet bag efter; der mødte undertiden lige saa mange Gæster som til Bryllup, og Gildet varede i to Dage med Føringsdag forud. Der blev ikke danset, men derimod spillet Kort, dog kun i den første Del af det her beskrevne Tidsafsnit. Det samme Værelse, som om Dagen havde huset Sorgen, stundom i det videste Omfang, hvor grædende efterladte havde staaet omkring Liget og sunget Salmer, maatte om Aftenen frembyde Synet af Kortspil og alt, hvad dertil hørte, Skænderi og stygge Eder, Drikkeri og stundom Slagsmaal. Det lagde et saadant Tryk og en saadan Vemod over den afdødes nærmeste, at Folk blev enige om at afskaffe Kortspillet.

Højtideligheden i Kirken kunde forme sig noget forskelligt efter Omstændighederne. Gaardmændene og de bedrestillede lod holde »Ligprædiken« over den afdøde; Husmændene havde kun Raad til at faa »Ligtale«. I sidste Tilfælde blev Kisten baaret ind i Kirken og hensat ved Alteret, saa stod Præsten ved Siden af Kisten, mens han talte. Men naar der blev holdt »Ligprædiken«, blev Kisten sænket i Graven ved Ankomsten til Kirken, hvorefter Følget begav sig ind i Kirken og hørte Ligprædiken, der blev holdt fra Prædikestolen. Betalingen for en Ligprædiken var for større Gaardes Vedkommende 8—10 Rigsdaler, for de mindres 5—6 Rigsd. Det er maaske Overdrivelse, naar der blev

sagt, at Præsten i enkelte Tilfælde uden Omsvøb spurgte Manden, der bestilte Ligprædikenen, til hvad Pris den skulde være, men der ymtes dog om Forbindelsen mellem Størrelsen af Betalingen og Præstens Iver i Retning af at rose den afdøde. Da en Mand, der først betalte Ligprædikenen efter at den var holdt, henstillede til Præsten, om der ikke kunde forhandles lidt om Prisen, svarede denne, at nu var det for sent at tale om den Sag. Man kunde høre interesserede Folk taksere en Ligprædiken, der var holdt, eller en af Tilhørerne kunde ved selve den højtidelige Lejlighed hviske til sin Sidemand: »Den er til 15 Rigsdaler.« — Før Ligprædikenen blev holdt, blev det saakaldte »Testamente« oplæst. Efter nogle faa Indledningsord sagde Præsten: »Førend vi gaar videre, vil vi høre den afdødes Levnetsløb.« Saa traadte Degnen frem paa Kirkegulvet og oplæste »Testamentet«. Det var forfattet af Degnen ved Samarbejde med den afdødes nærmeste. Her skal anføres et saadant »Testamente«*:

»Efter at vi nu have bragt denne gamle Moder til sit sidste Hvilested og nedsænket hendes afsjælede

* Det er en fra Konge og Adel stammende Skik, rodfæstet gennem Aarhundreder, bevaret hos Bondestanden. En Del af Adelen »Testimonier«, der giver lyslevende Billeder af Tiden, findes endnu paa vore Bibliotheker. Nogle af dem, deriblandt flere af Anders Sørensen Vedel, er optrykt i »Bricka og Giellerup: Den danske Adel i det 16de og 17de Aarh.« To af de smukkeste, Birgitte Gjoes og Herluf Trolles, indleder Arkivar Wads store fortjenstfulde Værk om disse to danske Adelsfolk.

Legeme, Støv blandt Støv, ville vi endnu lade nogle enkelte Træk af hendes Liv glide forbi vort Øje og i Erindringen dvæle ved den Tid, da hun færdedes iblandt os.

Maren Christensdatter, Enke efter afdøde Gaardfæster Christen Nielsen af Fangel, var født i Allested den 23de Februar 1799, hvor hendes Fader Christen Jørgensen og Moder Birthe Pedersdatter levede som Gaardfolk.

Stille og lykkeligt henrandt hendes Barndom og tidligste Ungdom hos hendes Forældre i Hjemmet, hvilket hun først forlod i en Alder af 25 Aar, da den Mand, som hun havde kaaret, og som havde udkaaret sig hende som sin Brud og Hustru, førte hende til Fangel. Det var den 21de Maj 1824, at hun blev ægteviet med Gaardmand Christen Nielsen. Ung og lykkelig, med mange Forhaabninger til Fremtiden, drog hun med ham ind i den Gaard, hvorfra vi i Dag have baaret hende ud, gammel af Dage, efter et lykkeligt tilendebragt Livsløb. Gud velsignede dette Ægteskab og skænkede dem otte Børn, hvoraf de seks endnu levende ville bevare Erindringen om en kærlig og trofast Moder. Disse seks endnu levende Børn ere: Niels Christensen, som nu er Gaardmand i sin Fødegaard i Fangel og gift med Ane Cathrine Pedersen, Datter af Gaardmand Peter Jørgensen i Fangel, Johanne Christensen, gift med Gaardmand Jens Hansen i Vejle, Christen Christensen, Gaardmand i Bellinge, gift anden Gang med Rasmine Hansen, Datter af Gaardmand Hans Nielsen i Dømmestrup, Hans Christen-

sen og Anders Christensen, som endnu ere ugifte og i Hjemmet, og Birthe Christine Christensen, som opholder sig hos sin Broder i Bellinge.

Den afdøde opfyldte trolig en Moders Pligter, og i Forening med sin Mand opdrog hun sine Børn til retskafne og agtede Mennesker, saa hun ved sit Livs Aften har kunnet glæde sig hos dem og takke Gud for hans mange Velgerninger. Hun var en stræbsom Ægtefælle, som trolig arbejdede med sin Mand for deres Børns Opdragelse og fremtidige Vel. En kærlig og trofast Hustru, som bar Livets Byrder sammen med ham, og ligesom han satte sin Lid til Herrens Barmhjertighed.

Da hendes Mand 72 Aar gammel døde 1860, overlevede hun ham saaledes i syv Aar, hvilke hun tilbragte hos sin Søn og i sine Børns Kreds her i Fangel. Skønt hun i Almindelighed var i Bevægelse og syslede snart med Et og snart med et Andet, var hendes Helbred dog i de sidste Aar kun skrøbeligt, saa hun fra Tid til anden taleder derom, men i Omgang bevarede hun sit livlige og behagelige Væsen til det sidste. Kun i syv Dage var hun egentlig syg og kunde endnu paa Dødsdagen tale med sine omstaaende Børn, ligesom hun hele Tiden bevarede sine Aandskræfter usvækkede. Stille og smertefrit udaandede hun den 7de Juni om Eftermiddagen. Naar hun saaledes efter et lykkeligt og velsignet Liv nu er gaaet derhen, hvor der er en evig Fred, for at samles med alle Kære og med sin elskede forudgangne Mand og sine to Børn, her efterladende sig voksne, forstandige og retskafne

Børn, som med Taknemmelighed mindes deres dyrebare Moder og Fader, kunne vi, idet vi takker ham, i hvis Haand Menneskenes Skæbne er lagt, trostede, om end med Vemod, sige: Fred være med hendes Minde!«

Igang og Afgang.

Naar en Mand fik Skøde paa en Gaard, skulde han samle alle Sognets Mænd hos sig en Eftermiddag — Konerne kom ved den Lejlighed ikke med — og beværte dem med Smørrebrød og Kaffe. Drikkevarerne var fastsat til en Tønde Øl og fire Kander Brændevin. Det kunde træffe, at en Husmand, der havde daarlig Plads til saa mange Mennesker, kunde give sin Igang med det samme. Drikkevarerne blev da forøgede med to Kander Brændevin.

Der var egentlig ikke noget mærkeligt ved disse Gilder undtagen i en Henseende, og det var, at der blev »holdt Lyd«. Skikken var en mærkelig Levning fra ældre Tider. Naar alle Gæsterne var bænkedede, stod en Mand, der var særlig udkaaret hertil, frem og oplæste et gammelt traditionelt Aktstykke. Hvis han formaade det, læste han det udenad og helst i Form af en Tale. Indholdet gik ud paa, at formane Gæsterne til at opføre sig sømmeligt og ordentligt og rette sig efter Værtens Foranstaltninger og efterkomme de Paabud, han maatte finde

det nødvendigt at gøre. Havde en eller anden bragt Nag eller Had til sin Næste med sig til denne Forsamling, da maatte han se at kaste det bort; og skulde han i sin Iver være gaaet saa vidt, at han havde medbragt Vaaben for dermed at hævne sig paa sin Modstander, opfordredes han til at aflevere dem til Værten, som da havde at opbevare dem, til Gildet var forbi. Til Slutning spurgte han Forsamlingen, om Øllet var godt? »Jo, jo!« lød det over hele Huset, hvortil han svarede: »Er Øllet godt, er Villien god! Saa lever de (som gjorde Gildet) her i Guds Fred og Ro.« — Dermed sluttede »Lydet«. Der havde hersket dyb Stilhed under hele Oplæsningen.*

Om Aftenen var der Dans for de unge og Kortspil for de ældre. Øllet blev drukket af de store, smukt udsaarne Træfade og Træskaale, vi nu kan se paa vore Musæer. De blev opbevaret hos Oldermænden, hvor den, der skulde bruge dem, kunde afhente dem.

Igangsgildet var for den unge Mand en Indvielse til at træde ind blandt Lavets Mænd. »Afgangsgildet« var derimod den Højtidelighed, der fulgte, naar en Mand af Lavet ved Døden var afgaaet. Den Afdødes Efterfølger havde den Pligt at foranstalte en Sammenkomst for Lavets Mænd, der saa mødte, for at tømme et Mindebæger for den afdøde. Øllet var det vigtigste Nydelsesmiddel ved Sammenkomsten. Var det en Gaardmand, der gjorde Gildet, skulde han yde en Tønde Øl og fire Kander

* Minder i meget om de gamle Gildeskraer. *S. Br.*

Brændevin samt den fornødne Mad — dog kun Smørrebrød eller tør Mad, som det kaldtes, — og Kaffe. At Husmoderen ved Brygningen af Øllet gjorde sit bedste for at faa det saa godt, at det kunde staa for en stræng Kritik, siger sig selv. Det er lige saa selvfølgelig, at Kortene var fremme, medens Øllet blev drukket, skønt Højtideligheden dog ellers havde et alvorligt Præg.

— Barselgilder blev der ogsaa holdt. De var ikke saa omfangsrige som Bryllupper og Begravelser, men det ene med det andet gjorde, at der kunde være lange Tider, hvor man næsten var til Gilde hver eneste Aften. Jeg har f. Eks. været til Bryllup fire Uger i Træk.

Det var ikke saa underligt, at Folk begyndte at blive lidt betænkelige ved alt dette. Ikke saa meget for Pengenes Skyld, thi dem havde man, da Tiderne var gode. Nej, det værste var, at det gik for meget ud over Saltballiens Indhold. Indslagtningen maatte stadig forøges. Resultatet af disse Betænkeligheder og Overvejelser blev da det meget fornuftige, at Sognets Mænd blev enige om, at ophæve alle de gamle Skikke og Vedtægter, saa enhver fik Ret og Frihed til at indbyde, hvem han vilde, faa eller mange, til sine Gilder. Og alle blev meget tilfredse med den ny Ordning.

De fattige.

Der var forholdsvis faa, der faldt ind under det offentlige Fattigvæsen, fordi der blev vist udstrakt Godgørenhed mod Smaafolk. Folk tænkte som saa, at naar man skulde forsørge dem alligevel, kunde man lige saa godt gøre det paa den ene Maade som paa den anden. Det lod heller ikke til, at Godgørenheden svækkede de fattiges Arbejdslyst, de gjorde i Reglen, hvad de kunde, for at undgaa at »komme paa Sognet«. En særegen Form for Godgørenheden var Bortgivelsen af Mælk. Det blev ikke henregnet til Tiggeri, fordi Husmandens eller Indsiddersens Kone kom ind til Gaardkone og »bad om Mælk«, og hun blev aldrig mødt med Afslag. Hjemme havde hun sine Mælkehylder oppe under Loftet, og det kunde hænde, at disse var bedre besatte med fyldte Mælkefade end Gaardkonens. Skønt Mælkeproduktionen var forholdsvis lille, krympede man sig dog ikke ved at give en stor Del af Mælken bort, vistnok fordi man havde sin Hovedindtægt fra Kornsalget og saa at sige ikke regnede med Indtægterne af Kvægholdet. Foruden Mælk blev der ogsaa bortgivet andre Levnetsmidler. De fattige gik — i Reglen om Lørdagen — omkring med en Kurv paa Armen og indsamlede Brød, Kød, Flæsk eller hvad andet andet, Gaardkone ellers vilde undvære.

Selvfølge ligt var der dem, der misbrugte den almindelige Godgørenhed og drev Tiggeriet som Profession. Saadanne Tiggere var jo ikke al Tid vel-

sete, men de havde ofte erhvervet en betydelig Evne til at vække Givernes Medlidenhed. Saa snart de kom indenfor Døren, slængte de sig paa en Stol, klagende og stønnende. Naar de havde faaet, hvad de bad om, strømmede de over af Taksigelser og gode Ønsker for vedkommende. Der var mange af Betlerne, der forstod at gøre sig velsete ved al Tid at have Nyheder paa Lager. Kom der saadan en gammel Kone, der vidste Besked om alt, hvad der var passeret i Byen, kunde det ske, at Gaardkonen gav et Stykke Mad og en Kop Kaffe og satte sig hen og passiarede med Tiggersken. Denne havde hørt, at nu skulde de to unge, Lars Hansens Hans og Peder Larsens Kirsten, der længe havde gaaet og skjult deres Forlovelse, fordi Hans's Forældre var mod Partiet, til at giftes. Det havde Gaardkonen rigtignok ikke hørt, — men saa blev der ligegodt Stads i Gaden, mente hun. »Men,« siger Tiggersken, »mon det nu ikke har *sin* Aarsag, at det skal være saa hovedkulds?« — »Du siger noget! Det er saamænd saadan, det hænger sammen.«

Betleriet var egentlig forbudt, og der var ansat en »Stodderkonge«, som skulde anholde Tiggerne og føre dem til Sognefogden, som havde at foretage det videre fornødne med dem. Det var dog nærmest de udensogns Tiggere, som havde gjort Tiggeriet til ren og skær Profession, han skulde tage sig af. Men han var i Reglen en gammel, stundom affældig Mand, der ikke duede til stort andet end at gaa omkring i Byen med en stor Stav i Haanden og se ind til Gaardkonerne og faa sig en

Passiar med dem og i Tilgift »en Bitte Brød og en Snaps«. Han blev stundom drillet af Drengene eller af selve Tiggerne og blev ikke særlig kraftig bi-staaet af Befolkningen. Gik han ind i en Gaard for at fange en Tigger, kunde det ske, at Konen i al Gemytlighed lukkede denne ud af en Bagdør og forsikrede Stodderkongen, at han maatte have været fejl underrettet.

Naar det gik saa meget tilbage for Folk, at de maatte under Fattigvæsnet, blev de enten boende i deres gamle Hjem og fik Understøttelse der, eller de blev anbragt omkring i Byen, hvor der kunde findes Lejlighed til dem, eller i Fattighuset, »Hospitalet«, som det kaldtes. Det var en gammel, snæver Bygning med smaa, grønne Ruder og lave, halvmørke Stuer, der kun var tarvelige Opholdssteder for de gamle, svagelige Mennesker, der henlevede deres Alderdom der. Der blev anbragt 3 à 4 Familier, som ikke al Tid kom lige godt ud af det med hverandre. De blev kaldt »Hospitalslemmer«, en Betegnelse, der ligesom satte dem lavere ned i Samfundet end andre Mennesker.

De fattige, der blev forsørget af Sognet, fik hovedsagelig deres Understøttelse udleveret i Naturalier. Paa dertil fastsatte Dage mødte Sognets Skatteydere hos Oldemanden medbringende bestemte, efter vedkommendes Hartkorn afpassede Portioner af Smør, Mel, Gryn og Malt. Uddelingen blev foretaget af Sogneforstanderskabets Medlemmer i en stor Lo, hvor flere Kar var opstillet til at helde de ankomne Varer i. Herfra blev disse saa vejjet ud til »Almisse-

lemmerne« — alt, hvad der blev ydet og modtaget paa denne Maade, kaldtes »Almisse«. Det var et helt Folkelivsbillede, der her udfoldede sig. Gaarden var fyldt med Vogne, der bragte Varerne i Poser og Kurve. Loen var fuld Mennesker. Først lagde man Mærke til Medlemmerne af det høje Forstanderskab. Formanden stod med Listen i Haanden over Ydere og Nydere. De andre stod ved hver sit Kar med hvide Forklæder for sig og Bismere i Haanden og vejede ud af Varerne. Hvilken Forskel var der ikke paa de tilstedeværende! Paa den ene Side Uddelernes Ro og selvbevidste Overlegenhed, paa den anden Side de modtagendes ydmyge, tungsindige eller forskræmte Ansigter. Nogle af dem havde maaske kendt bedre Dage.

Husflid og Kartesammenkomster.

Industri og Fabrikdrift har, som man véd, fortrængt tidligere Tidens Husflid. I det Tidsafsnit, som her omtales, stod Husfliden endnu i fuld Blomst. En Del af de Redskaber, som nu bliver lavet af Jærn og staar fristende udstillet i Isenkrambutikkernes Vinduer, var den Gang af Træ og blev lavet af Gaardens Folk. Naar det var Regnvejr, stod Karlene paa Huggehuset og lavede Grebe, Skovle, River, Plejle, Klaptræer, Tøjrestager (Tøjrepæle) og mange andre Ting. De lavede ogsaa grovt tilhug-

gede Vognfølge, som Hjulmanden fik til videre Forarbejdning, naar man bestilte en Vogn hos ham eller skulde have en smøget om. En dygtig Karl skulde kunne forme et Skovlskaft, saa Redskabet faldt godt i Haanden, eller lave en fiks og let Kvindfolkerive, som Pigerne vilde kappes om at faa i Hænderne, naar de skulde i Marken for at rive Jord (Stub).

For Kvindernes Vedkommende kunde Husfliden lægge Beslag paa den største Del af Tiden, i hvert Fald om Vinteren. De lavede nemlig Størstedelen af det Tøj, der skulde bruges til Klæder. I min Barndom kendte man slet ikke til at bruge indkøbt Fabrikstøj; men saa begyndte »de villeste« at bruge »Købetøj«. De blev derfor af »ligefremme Folk« kaldt »Grever« og »Baroner« — indtil Skumleren selv fik sig et Sæt Købetøj. Det hjemmegjorte Tøj var stærkere end det indkøbte, og saa var der en egen Tilfredsstillelse ved at trække i det Tøj, man selv eller Ens nærmeste havde forarbejdet med Flid og Omhu.*

Nu har Rokken for det meste sin Plads i en Krog paa Loftet og staar fuld af Spindelvæv. Den Gang hørte man Rokkehjulets Snurren eller Karternes Kradsen, naar man traadte ind i Stuen. Kartningen skal her omtales lidt nærmere, da der til den var knyttet nogle ejendommelige Optrin.

* Jeg kan ikke lade være at gengive en Udtalelse, jeg en Gang hørte af en rig Kone: »Hvor højt man end kommer paa Straa, skal man vedblive at strikke sine Sønners Strømper selv, det vil bevare dem fra meget ondt.«

Husmoderen bestilte nogle ældre Koner til at møde hos sig en bestemt Dag for at karte Uld. Det var al Tid om Vinteren. Om Aftenen mødte tillige de nærmeste Naboers Døtre og Piger og deltog i Arbejdet. Forsamlingen talte da et Dusin Mennesker eller flere. Disse førte en livlig Passiar; der blev fortalt Historier; en Gang imellem blev der sunget en Vise af en eller anden af Deltagerne. Det var for det meste Viser, der var forfattede af Lægfolk, og stod nok ikke særlig højt i kunstnerisk Henseende. De kunde dog være ganske kønne og formaaede at sætte Stemning, fordi de udtrykte Tanker og Følelser, som Menigmand kunde vedkende sig.

Naar Klokken blev 7—8, lagde Pigerne deres Karter sammen og rejste sig, medens de ældre blev ved med Alvor og Værdighed at haandtere deres Redskaber. I Mulm og Mørke blev der nu foretaget en ejendommelig Udflugt. Pigerne listede hviskende og fnisende omkring i Byen fra Gaard til Gaard og sneg sig ind i alle Karlekamrene. Her udførte de et Hærværk uden Sidestykke. De endevendte saa vidt muligt hele Kamret. De tømte Sengen, kastede Dynerne paa Gulvet og Halmen ovenpaa. Hvad der fandtes af Klæder, Fodtøj og Redskaber blev smidt hen i den tomme Seng. Dette kaldtes at »spege Senge«, og det kan heller ikke nægtes, at det svarede til Betegnelsen.

Der var dem, der fandt paa ny eller forbedrede Metoder. I Stedet for at tømme Sengen strøede de Ærter i den eller lagde en opblæst — Svinetarm

paa tværs i Sengen under Dynen. Naar vedkommende lagde sig i Sengen uden at ane noget, slog den kolde luftfyldte Indretning sammen om Livet paa ham, og han for op med en ubeskrivelig, gysende Fornemmelse i Kroppen. Nogle Piger, der var bekendte for Opfindsomhed i denne Retning, fandt paa at klippe Hestehaar i Hakkelse og strø dette Kløpulver imellem Dynerne. Det gav naturligvis en stikkende Fornemmelse, der ikke var til at udholde. De samme Piger kom bag efter til at rense Sengeklæderne, hvad der viste sig at være et ret besværligt Stykke Arbejde, da Haarstumperne havde sat sig fast i Tøjet. De blev derfor dygtigt udleet af Karlene, som holdt paa, at »den ler bedst, som ler sidst«.

Karlene vidste jo nok, naar der kunde ventes Besøg af en Flok Kartepiger. De tog derfor deres Forholdsregler, ikke ved at laase Døren, hvad der unægtelig vilde have været det simpleste, men ved langt mere udspekulerede Foranstaltninger. Inden for Døren blev anbragt en Ballie Vand, som Pigerne skulde træde i. Det kunde naturligvis mislykkes, hvorfor man forbedrede Metoden ved at anbringe Ballien over Døren og sætte den i Forbindelse med denne ved Hjælp af en Snor saaledes at Ballien væltede, naar Døren blev aabnet, og Vandet plaskede ned over den indtrædende, der fik et Styrtebad efter alle Kunstens Regler. Andre fastgjorde Halm, der var dypet i Tjære, over Døren, saa Vipperne hang nedad og var i Højde med den indtrædendes Ansigt. Hvorledes dette kom til at

se ud, behøver ikke nærmere at beskrives. Det værste var, at det næsten ikke var til at faa Tjæren vasket af Ansigtet igen. Denne Fremgangsmaade var Højdepunktet af, hvad der kunde præsteres i denne Retning. Men den var ogsaa ved at skyde over Maalet, da den kunde bevirke, at Pigerne blev borte, og det var egentlig ikke Meningen.

Medens Pigerne arbejdede i Kamret, sad Karlene i Stuen inden for Vinduerne og iagttog saa vidt muligt, hvad der viste sig i Gaarden, til det Øjeblik kom, da de skulde gribe ind for at fuldstændiggøre Løjerne. Naar Pigerne var færdige med deres natlige Bedrift og løb ned over Gaarden og ud af Porten i vild Fart, satte Karlene efter dem for at indhente og fange saa mange som muligt, mest for at erfare, hvilke Virkninger deres udspekulerede Forholdsregler havde gjort. Virkningen kunde ved nærmere Eftersyn vise sig at være ganske betydelig, og jo større den var, des større Morskab blev der. Men det kunde dog være ubehageligt nok for enkelte, særlig for dem, der havde faaet Tjære i Ansigtet. — Der var dem, der fandt paa at spænde en Snor tværs over Porten, mens Pigerne rumsterede inde i Kamret. Hensigten — at fange Pigerne — lykkedes da alt for godt; da de ikke kunde se Snoren, faldt de i en Hob over den, og der skulde et Held til, om ingen af dem kom til Skade. Fremgangsmaaden blev i Almindelighed ogsaa betragtet som ganske uforsvarlig.

Naar alle Nabogaardene var hjemsogt, vendte Pi-

gerne tilbage til Huset, hvor Karterne laa og ventede paa dem. Men nogle af dem maatte først hjem og skifte Klæder efter den Medfart, de havde lidt. Der var gaaet et Par Timer af den bedste Arbejdstid tabt, men det kunde ikke falde Husmoderen ind at sige noget til det. Forlystelsen havde Aldershævd, og den gav en fortrinlig Lejlighed til at faa Humøret og Lysten til at slaa Gækken løs tilfredsstillt.

Det livlige Selskab blev ofte forøget ved, at der kom Karle for at »besøge Kartepiger« og faa en Passiar. Sammenkomster var en Livsbetingelse for den Tids Mennesker.

En pudsig Scene foregik i mit Hjem en Aften, vi havde Kartepiger. Smeden, som var et Jærn til at finde paa Løjer, havde kastet et Lagen over sig, under dette holdt han en Rivestage med to Grene, paa hver af disse var et Hjørne af Lagenet fastgjort og en rød Klud syet paa Hjørnet. Naar han saa førte Rivestagen i smaa Puf frem og tilbage, lignede det hele et skrækkeligt, hvidt, levende Uhyre med røde Øren. Han kom og stillede sig uden for Porten og gjorde saadan en Støj, at det kunde høres ind. Min Fader lod en af Karlene gaa ud og se efter, hvad der var i Vejen. Han kom straks efter farende tilbage i lange Spring og fortalte i dødelig Angst, at den lede Satan selv var nede i Porten, og han gik ikke derned tiere, hvad det saa skulde gælde, thi han var sikker paa, at det vilde koste ham hans Liv! Min Fader, der var en kraftig Mand og ikke ræd af sig, gik ned og aabnede

Porten. I det samme stak Uhyret Hovedet frem imod ham. Det gav et Sæt i ham, men saa greb han resolut fat i det ene Øre og sagde: »Nu skal jeg nok holde fast paa, hvad jeg har!« Saa maatte Smeden afsløre sig og bad nu om Tilladelse til at gaa ind og kyse Kartepigerne. Ja, naar det var Smeden, der kom, og i en saa priselig Hensigt, maatte han nok slippe ind. Da Uhyret viste sig i Døren til Stuen og stak sit græsselige Hoved hen imod de nærmeste, betog en Rædsel hele Forsamlingen. I vild Rædsel styrtede alle hen i den fjerneste Krog af Værelset, idet de væltede Stole, Uldkurve og al Ting sammen i den syndigste Forvirring. Ikke desto mindre blev Smeden, da Roligheden først var genoprettet, beværtet paa det bedste.

Kartningen blev fortsat til Midnat og sluttedes med en god »Kvældsnaver«.

Treaarskrigen.

Det er ikke selve Krigen, der her skal omtales, men derimod de Mærker, den satte i en fredelig Landsby paa Fyn.

Krigen udbrød som bekendt om Foraaret 1848, idet Slesvig-Holstenerne under Hertugen af Augustenborg gjorde Oprør mod den danske Konge. Krigens Udbrud kom noget overraskende og vakte Uro og Frygt overalt. Hertil bidrog et Rygte om, at Oprørerne skulde have aabnet Portene for Sla-

verne i Rendsborg Tugthus, for at disse kunde hæрге og plyndre op ad Jylland. Medens Jyderne mange Steder tog kraftige Forholdsregler, følte Fynboerne sig noget betryggede ved at have Lillebælt mellem sig og Slaverne, og »Slavekrigen« kom derfor ikke til at rase paa Fyn.

Da Hæren blev indkaldt, vidste vi, at Krigen var uundgaaelig. Sorg og Ængstelse, men mest Harme over Oprørernes Færd og den Falskhed og Utroskab, Hertugen af Augustenborg viste mod Kongehuset og det danske Folk, greb os. — Da vi fik den første Indkvartering paa min Hjemegn, blev der rigtig Bevægelse og Uro i vor stille Landsby. De første, der kom, var ikke de kønne uniformerede Soldater, vi Drenges længtes saa meget efter at se, men indkaldte fra Als og Slesvig, der gik civilklædte, fordi de endnu ikke havde faaet Uniform. Efterhaanden kom der mere Indkvartering og rigtige Soldater, idet Tropperne, der meldte sig i København og det øvrige Sjælland, lagde Vejen over Fyn til Slesvig. Det blev en livlig og interessant Tid for os Drenges. Vi vidste, naar der skulde komme Indkvartering, og marscherede i hele Flokke ud ad Vejene for at møde dem; vi større fik saa hver et Gevær, at bære. Det var en Fryd for os at se de smukt uniformerede Soldater, iført røde Trøjer, lyseblaa Bukser, smukt hvidt Lædertøj og en stor stor skinnende blank Chako paa Hovedet. Hertil kom alle de lange Bajonetter paa Geværerne; det blanke Staal glimtede i Solen, saa det kunde ses paa lang Afstand. Ogsaa de ældre fandt,

at det hele var et smukt Syn. En Afdeling af Hæren, de saakaldte Jægere, var iført grøn Uniform.

Naar Afdelingen var kommen til Byen, hvor den skulde blive i faa eller flere Dage, gik Indkvarteringen for sig. Der mødte gerne en Mand fra hvert Kvarter for at »tage mod Indkvartering«, men kom der ingen, var vi Drengene parate til at vise Vej. Det var ogsaa nødvendigt, for at de trætte og udasede Soldater saa snart som muligt kunde komme til Ro og Hvile. Soldaterne var ogsaa glade ved os Børn og venlige imod os. En Gang, jeg var ude og tog mod Indkvartering af Randers Dragoner, tog en af dem mig i Nakken og hivede mig op til sig paa Sadlen og begyndte at tale saa venlig til mig, at jeg slet ikke blev bange for ham. Vi blev ogsaa gode Venner under deres Ophold hos os.

At Drengene kom i saa nær Berøring med Soldaterne gav sig naturligvis Udslag i deres Lege. Udrustede med Træsabler, Brødposer og Trægeværer marscherede vi ud ad Vejene.

I de fleste Tilfælde blev Soldaterne behandlet med stor Venlighed og Imødekommenhed af deres Værter, der satte en Ære i at gøre det saa godt og hyggeligt for dem som muligt baade med Hensyn til Beværtning og Natteteje. Folk var glade ved, at det ikke var de forhadte Tyskere, de skulde have i Indkvartering, og man beklagede de stakkels Sønderjyder, der undertiden skulde huse Fjender under deres Tag. — Naar Soldaterne om Morgen stillede til Afmarsch fra et Kvarter, drejede

Samtalen sig gerne om, hvorledes de havde haft det, og om Folkene havde været flinke imod dem. Det var ikke sjældent, at Forholdet mellem Soldater og Værter havde været saa godt, at de senere brevvekslede sammen, eller at Soldaterne efter Hjemkomsten fra Krigen besøgte Folkene i deres gamle Kvarter.

Ofte hjalp Soldaterne Gaardens Folk med deres Arbejde. En Dag hjalp en af dem, der var indkvarteret i mit Hjem, vore Karle med at »rygne Huse«, lægge Græstørv paa Rygningen. Han havde faaet min Broders Klæder paa for ikke at snavse Uniformen og blev derfor ukendelig for sine Kammerater, der gik paa Vejen nedenfor. Han benyttede Lejligheden til at gøre Løjer ved at kaste Græstørv ned i Hovedet paa dem. Det holdt de for en topmaalt Uforskammethed mod Kongens Folk, kaldte ham en næsvis Bondetamp og truede ham med en forsvarlig Afstraffelse. Men da han gav sig til at le ad dem og nævned dem ved Navn, endte Spøgen til alles Tilfredshed.

Der var naturligvis enkelte Værter, der havde en mangelfuld Erkendelse af, hvilke Hensyn en dansk Mand skylder Fædrelandets Forsvarere. Men overfor saadanne var der ogsaa ret virkningsfulde Midler at anvende. Som Eksempel vil jeg nævne en rig Gaardmand, der havde givet sin Indkvartering en daarlig og uværdig Behandling — de mest velstillede var ikke al Tid de bedste Værter. Han kom i Vittighedsbladet »Corsaren« og blev der skildret paa en for ham alt andet end hædrende Maade.

— Under Krigen voksede Hadet til Tyskerne og særlig til Hertugen af Augustenborg. Snedkeren i Byen, en brav Mand, men lidt sværmerisk anlagt, besluttede at ekspedere ham ud af Verden, d. v. s. billedlig talt. Det blev bekendtgjort for Byens Folk, at Søndag Eftermiddag skulde Eksekutionen gaa for sig. De mødte ogsaa i temmelig stort Antal, dog mest Børn og unge Mennesker. Et Billede af Hertugen blev stillet op paa Gaden. Snedkeren med et ladt Gevær tog Stilling i en passende Afstand, sigtede og skød. Men i sin Ilterhed skød han forbi. Rasende over det mislykkede Udfald smed han Geværet fra sig, løb hen til Billedet, rev det ned paa Jorden og trampede det under sine Fødder. Tilskuerne saa paa Forestillingen med sammensatte Følelser. Det var ikke Løjer alt sammen. Mange af dem havde Slægtninge med i Krigen, og alle var gennemtrængt af Vrede mod den Mand, der havde bragt Krig over Landet og ondt over saa mange Familier.

Der blev forfattet en Sang — af en eller anden Lægmand — som hed »Hertugens Svanesang« og blev sunget meget i den Tid. Jeg kan anføre de to første Vers, mere husker jeg ikke:

Der var en Tid, da jeg var stor og mægtig,
 med Sorg jeg tænker den saa mangen Gang.
 Men Lykken blev mod mig saa nederdrægtig,
 jeg fik en Næse, mange Alen lang.

Paa Øen Als, der var mit Herresæde;
 der leved jeg saa fyrstelig og godt.

Men til Ruin for mig og al min Glæde
 jeg stifted' lumskeligen et Komplot.

— — — — —

Andre og mere stemningsfulde Sange, som ogsaa skyldte Treaarskrigen deres Tilblivelse, blev omtalt i et foregaaende Afsnit.

For at glæde Soldaterne ved Hæren og komme dem til Hjælp i deres udsatte Stilling samlede man Penge ind til dem. I Sognets Arkiv ligger en hel Mængde Takkebreve, som i den Anledning blev sendt til Sogneforstanderskabet, der havde besørget Pengene sendt til Hæren. Jeg vil afskrive et af dem:

Slesvig, den 23de December 1850.

Gode Venner!

Jeg har den Ære at tilmelde Eder, at jeg rigtig har bekommet de mig tilsendte 15 Rd., hvoraf jeg har betalt Jacob Christensen 5 og Jørgen Povlsen 5 Rd. Modtag herved min og mine Kammeraters hjerteligste Tak! Det er en stor Glæde for os at modtage et saadant Bevis paa vor Fødebys Kærlighed. Vi ønsker Eder nu et Glædeligt Nytaar. Gud give, det ny Aar atter maatte bringe Fred og Ro i vort kære Fædreland.

Eders erkendtligste

N. N

Da Efteraaret kom, blev der sluttet Vaabenstilstand, og det ældre Mandskab blev hjemsendt. I den Krig fandt Vinterfelttog ikke Sted, saaledes som

i 1864. At de hjemvendte Soldater, hvoraf flere var gifte, var glade ved at gense Hjem og Familie, forstaaar vi. Men dobbelt tung blev Afskeden, naar Foraaret kom, og Lægdsmanden atter viste sig med Indkaldelsesordren, fordi Krigen igen skulde begynde. Det er vist en af de tungeste Adskillelser her i Livet — næst efter den, der finder Sted ved Døden — naar en Mand skal forlade Hjem, Ægtefælle og Børn for at drage i Krigen. Vel er der Haab om at gense den hjemlige Arne, da jo ikke alle, som drager i Krig, bliver borte; men ingen véd dog, hvem den haarde Skæbne skal ramme. Jeg var en Gang Vidne til nogle Indkaldtes Afrejse. De mødte i en Gaard, hvis Ejer skulde befordre dem til Stedet, hvor de skulde melde sig. En af dem skulde rejse fra Kone og Børn. Han var Haandværker og i hele sin Færd en meget retskaffen og af alle afholdt Mand. Medens de andre var inde i Stuen og fik en Forfriskning, stod han og jeg nede i Porten. Jeg vidste ikke paa hvad Maade, jeg helst skulde tale til ham. Han lagde sine Arme og sit trætte, sorgbetyngede Hoved paa Kanten af en Vognfjæl. I denne Stilling stod han en Stund, helt overvældet. Hvad der bevægede sig i ham, kan den forstaa, der har prøvet noget lignende. Saa hævede han Hovedet langsomt i Vejret, sukkede tungt og sagde: »Verden er urolig.« Saa gik han ind til de andre — og lod, som om han ingen Kamp havde gennemgaaet. Han var iøvrigt en rask og dygtig Soldat. Han deltog i hele Krigen og kom tilbage igen. Men hans Helbred havde lidt meget under

Felttoget, og han blev ikke gammel. Et Træk fra Krigen, som han selv fortalte mig, vil jeg anføre. Han og hans Sidemand var ude paa en Rekognoscering, da de kom til et Hus, der var besat af Tyskere, og maatte vende om. Tyskerne fyrede paa dem, men de løb tilbage. Da han, jeg fortæller om, vilde springe over en Grøft, faldt han; det reddede hans Liv; nu tog Kuglen kun Chakoten.

Vi havde hjemme en Karl, der blev indkaldt. Han havde sagt Farvel til os og var gaaet hjem for at tage Afsked med sine Forældre. Men om Aftenen sent, da vi var gaaet i Seng, kom han ind til os igen og forklarede, at han vilde »hilse af« med os endnu en Gang. Men det blev en sen Afsked for ham at tage. Han var først inde hos mine Forældre, saa ude hos Karlene, derefter hos Pigerne, saa tilbage til mine Forældre igen; han gik fra det ene Sted til det andet og kunde ikke blive færdig med at sige Farvel. Der var en Uro og en Bevægethed over ham, som forundrede os. Det saa ud, som om han havde en Anelse om, at han ikke mere skulde gense os. Vi saa ham heller ikke mere. Kort Tid efter fik vi Underretning om, at han var falden.

Aaret 1849 kom med de to store Mærkedage: 5te Juni, da Grundloven blev givet, og 6te Juli, da Fredericiaslaget stod, det Slag, der bidrog saa meget til, at Krigen endte med Sejr for de danske Vaaben. — Under Bombardementet paa Fredericia havde de fleste af Beboerne rømmet Byen og fundet gæstfri Modtagelse og midlertidigt Opholdssted

omkring paa Fyn. Vi havde ogsaa i længere Tid Indkvartering af disse Flygtninge, og jeg husker saa tydeligt, hvilket sørgeligt Syn det var for os den Dag, vi modtog alle disse husvilde Mennesker, der havde forladt deres Hjem uden at vide, om de skulde gense det i den Tilstand, hvori de forlod det, eller finde det som Ruin, naar de kom tilbage. De blev afhentet ved Strib af dem, der havde Heste og Vogn til Raadighed. Alle vilde hjælpe og gøre godt, hvor der var Nød til Stede. Ingen vilde undslaa sig for at bringe Fædrelandet et Offer. — Saa hørte vi om det sejrriige Udfald fra den belejrede By.

Vi, der gik hjemme og havde det fredeligt og godt, kunde kun ufuldkomment forestille os, hvorledes det maatte være at rykke ud. Senere, i 1864, fik jeg det selv at prøve.

Hvad en Soldat tænker, og hvad han føler under Udrykningen mod Fjenden, har Sproget ikke Ord til at udtrykke. Der er saa meget, der skal lægges til Rette i Tanken, saa mange Minder, der skal tages Afsked med. Men hvor skal han begynde, og hvor skal han ende? Hjærtet er blevet saa blødt, stort og rigt. Der er nu Hjemmet; hvilken underlig Betydning ligger der dog ikke i dette Ord; han har aldrig følt det saa dybt som i dette Øjeblik. Saa er der Fader og Moder derhjemme, Modernavnet staar for ham som noget af det skønneste paa Jord. Saa er der Brødre og Søstre, med hvem han har leget, leet og grædt. Ja og saa er der maa-ske en Kvinde, med hvem han har delt sine lyse-

ste og skønneste Øjeblikke her i Livet, en Kvinde, han har skænket sin Tro. Eller han har maaske, hvis han er naaet saa langt frem paa Livsvandringen, Ægtefælle og Børn, der gaar der hjemme og venter og haaber paa, at han skal komme tilbage til dem. Men ogsaa med Dyrene maa han tage Afsked. Der er nu »de brune« der nede i Stalden, dem, han har klappet og kærtetegnet, kørt og redet saa tit. Der er Hunden, Trofast, som saa ofte har set op paa ham med sine kloge og venlige Øjne. Altsammen maa der tages Afsked med. — Ja, der er saa meget, der kan trykke Sindet paa Vandringen ud til Slagmarken. Ingen véd, hvem af dem, der bliver liggende der ude og føres tilbage som død eller saaret. Men naar Soldaterne en kort Tid har ruget over disse tunge Tanker, kommer Ungdomsmodet, Ungdomslysten, Kammeratskabet og Haabet og lægger som en skjulende Haand over det, som trykker ham.

En Mand i Sognet havde tre Børn, tre Sønner, der alle var med i Krigen. De to blev haardt saarede i Slaget ved Isted og ført til et Lasaret i Flensborg. Den ene døde efter nogle Dages Forløb, den anden laa der i nogen Tid uden at blive helbredet. Saa blev han ført til sit Hjem, og her døde han. Den Dag, han skulde begraves, mødte alle Sognets Karle og Piger og mange af de ældre, sørgeklædte og med Kranse i Hænderne, for at følge ham til Graven. Skønt der var langt til Kirken, blev Kisten baaret hele Vejen af de unge Karle, mens Pigerne gik foran og strøede Blomster og Grønt. Tæt

foran Kisten blev der baaret to store, florumvundne Faner. Ved Siden af Vejen stod der Folk og saa paa Toget, som langsomt og stille skred opad gennem Byen; de vilde ogsaa være med til at hædre ham, der havde sat Livet til for dem, der gik hjemme. Ved Ankomsten til Kirken stillede Fanebærerne sig ved Kirkedøren, en ved Side, og sænkede Fanerne tre Gange ned foran Kisten, før den blev ført ind i Kirken. I den samme Kirke havde den afdøde som lille Barn modtaget Daaben, der havde han staaet paa Kirkegulvet til Konfirmation, knælet ved det Alter, hvor nu hans blomsterbehængte Kiste blev hensat. Kirken var smykket med Blomster og grønne Grene, og der var saa mange Mennesker, at hver en Plads var optaget. Præsten holdt en gribende Tale om Livets Korthed og Usikkerhed, om ham, der blev nedmejet midt i sin blomstrende Ungdom med alt dens Haab til Livet, om det Offer, den afdøde havde givet Fædrelandet, det største Offer, han kunde give. Alle Tilhørerne var grebne, og der løb Taarer ned over Kinderne paa flere af de tilstedeværende. Kisten blev derefter baaret ud og sænket i Graven. Da Præsten foretog Jordpaa-kastelsen, blev begge Fanerne sænket over Graven for hver Skovl Jord, der blev kastet paa Kisten. Præsten lyste Fred over Graven, en Salme blev af-sunget, og Følget skiltes. En saa højtidelig og gri-bende Ligfærd havde ingen af de tilstedeværende været med til før. — Sognets unge Folk rejste et Mindesmærke paa Graven, hvor den døde hviler med Ære. Det var en af de den Gang meget brugte

Gravstøtter, et støbt Jærnkors paa et Fodstykke af Jærn og Granit. Paa Korset staar der Oplysninger om den afdøde, paa Fodstykket et Vers saalydende:

Med Gud for Øje,
tro i Liv og Død,
endes Kamp og Møje;
Hvilen bliver sød.

I Byerne er der jo rejst Mindestøtter for at minde Efterslægten om Forfædrenes Daad til Fædrelandets Frelse. Ogsaa det lille Kors paa den stille Landsbykirkegaard har en Gerning at gøre.

I Kirkens Kor blev der ophængt en Tavle, hvor man finder Navnene paa de tre af Sognets indkaldte Soldater, der faldt i Krigen; de to var Brødre.

— Det sidste Aar af Trearskrigen var kommet. Istedslaget den 25de Juli 1850 havde brudt Oprørernes Magt og Modstand, saa Freden kunde blive sluttet. Hvilken Glæde, der var over Sejren og over Freden, da den kom! Under den lange Krig ønskede man saa inderligt, at den kære og længselsfuldt ventede Fred dog en Gang maatte komme. Nu var den der. Glæden over Freden gav sig Udslag i en Række Fester, som rundt om i Landet blev afholdt til Ære for de hjemvendte sejrige Soldater. Alle vilde kappes om at hædre dem, enhver vilde vise dem sin Taknemlighed, fordi de havde lidt og stridt for, at Sejrens Dag kunde oprinde. Aviserne var fulde af lange Beretninger om disse Fester, og man blev ikke træt af at læse dem.

Den Fest, der blev afholdt i vort Sogn, fandt

Sted i min Faders Gaard. Krigerne med deres Korer eller Kærester eller Piger, der stod dem nær paa Slægtskabets Vegne, mødte efter Indbydelse af Sognets Mænd paa en Plads i Byen og marscherede parvis, Arm i Arm, med Musik i Spidsen hen i Festgaarden. Udenfor denne var rejst en smuk Æresport, pyntet med Vaaben lig dem, de havde baaret i Kampen, og Dannebrogflag, det Flag, de havde kæmpet under. Sognets Folk var mødt talrigt for at se paa Optoget og hædre Deltagerne ved deres Nærværelse. Alle var i Feststemning. Udenfor Døren til Festsalen blev der budt Velkommen med nogle hjærtelige Ord og derefter anvistes man Sæde ved et veldækket Bord i den med Blomster og Grønt prydede Festsal. Under Fællesspisningen lød der afvekslende Taler og Sang, Skaaler blev udbragt og tømt, alt sammen til Ære for »den tapre Landsoldat«, der havde vundet Slaget og skaffet det danske Folk Freden.

Om Aftenen blev Dansen aabnet med, at alle Deltagerne gik parvis rundt i Salen og sang: »Den Gang jeg drog af Sted.« I det ene Hjørne af Salen var anbragt et Transparent, et malet Billede af »den tapre Landsoldat«, som der var stillet et tændt Lys bag ved. Det tog sig smukt ud og dannede en træffende Illustration til Festen. Nedenunder Billedet stod:

Velkommen hjem fra blodig Dyst!
 Med Hæder vendte I tilbage.
 Med Tak opfyldes vores Bryst:
 I bringe Fredens skønne Dage.

Disse Linier kunde maaske nok være Udtryk for det, som rummedes i danske Hjærter i disse skønne, minderige Dage. Billedet blev ophængt i Kirken, saa det kunde tale til kommende Slægter om henfarne Dages store Begivenheder. — Dansen blev fortsat til langt ud paa Natten. Til Afveksling blev der sunget Sange eller drukket et Glas, der tømtes under Hurra og Leveraab for Hædersgæsterne.

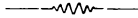
Mindet om disse Fester bandt Deltagerne sammen og blev staaende som et lysende Punkt i mangen Husmands ensformige Tilværelse.

I Odense saa jeg 6te Dragonregiments Hjemkomst. Der var gjort alt muligt for at modtage de gamle Dragoner paa en smuk Maade. Der var Æresporte, blomsterstrøede Gader, Vaabenskjolde og Flag, alle Vinduer var besatte med festklædte Damer, der tilkastede Krigerne Blomster og Kranse. Og hvor behændigt kunde Dragonerne ikke gribe dem paa deres Sabler! Saa fæstede de dem paa Hjælmen og ved Sadeltøjet. Hurraraab lød ustandselig, Liv og Begejstring var udbredt over alle; de, som saa det, vil aldrig kunne glemme det.

At Krigen er forfærdelig for det Land og det Folk, der skal hjem søges af den, kan de fleste let blive enige om, men det er dog sikkert, at »Otteogfyrrer« bragte en god og prægtig Aand ind i det danske Folk. Interesserne for mangt og meget blev vakt, Samfundsfølelsen blev styrket, og hvad der hidtil havde kunnet skille Naboer, var som blæst bort; havde den ene læst noget i Avisen, som den anden ikke vidste, maatte det straks fortælles, eller

havde den anden faaet Brev fra en Slægtning eller Kammerat ved Hæren, maatte han rundt og læse det for andre.

Efter Treaarskrigen kom en Tid, som var saa rig paa Livsglæde, Tilfredshed og Samdrægtighed, at ikke ethvert Slægtled faar Lykke til at opleve noget tilsvarende. Fædrelandskærligheden og Begejstringen blev en stærk Drivkraft, som omsattes i Handedygtighed og viste sig i de store Fremskridt paa Landbrugets Omraade.

INDHOLD.

Forord af Sophie Breum.

<i>Landbrugsforhold:</i>	Side.
Mergling	1
Brak	8
Dræning	11
Høst	16
Kornavl og Kornsalg	20
Rapsdyrkning	26
Husdyrbruget	32
 <i>Folkelivsbilleder:</i>	
Tyendeforhold	42
Overtro	45
Julelege	63
Fastelavnsgilder og Pige-gilder	67
Bryllupper og andre Gilder	71
Begravelser	91
Igang og Afgang	95
De Fattige	98
Husflid og Kartesammenkomster	101
Treaarskrigen	107
